

Gènere i acció comunitària a Barcelona: rol de les dones i igualtat a l'acció comunitària

Ajuntament de Barcelona

Juliol de 2020

Direcció de Serveis de Gènere i Polítiques del Temps
Gerència Municipal

Direcció de Serveis d'Acció Comunitària
Gerència d'Àrea de Cultura, Educació, Ciència i Comunitat

Ajuntament de
Barcelona

Índex

1. Presentació	1
2. Marc conceptual	2
2.1. Les polítiques d'acció comunitària	2
2.2. La transversalitat de gènere	3
2.3. La participació social i política des de la perspectiva de gènere	4
2.4. Els plans i projectes comunitaris.....	5
3. Objecte de l'estudi.....	7
3.1. Preguntes d'investigació	8
4. Metodologia	9
4.1. Univers i mostra	9
4.2. Tècniques d'investigació	10
4.3. Calendari	11
5. Resultats de l'anàlisi	13
A. Participació i rol de les dones als plans i processos comunitaris	13
A.1. És cert que es dona una major presència de dones que d'homes als processos com.? 13	
A.2. Quin és el rol que desenvolupen les dones que participen en els processos com.?.....	17
A.3. Els processos comunitaris representen per a les dones una oportunitat d'emp.?	20
B. Quant a la incorporació de la perspectiva de gènere en els plans i processos com.	24
B.1. Els projectes i les accions es dissenyen, executen, i avaluen des de la persp. de gèn.? 24	
6. Conclusions.....	31
7. Recomanacions.....	33
8. Eines i recursos per incorporar la perspectiva de gènere	35
9. Bibliografia.....	37
10. Annexos	38
10.1. Annex 'Guió de l'entrevista semiestructurada a professionals de l'entitat gestora...' ...	38
10.2. Annex 'Guió del grup de discussió amb dones participants a PPDC...'	39
10.3. Annex 'Qüestionari de l'enquesta online adreçada a personal de les entitats gest...' ...	40

10.4. Annex 'Qüestionari de l'enquesta en paper adreçada a les pers. part. del PPDC'	42
10.5. Annex 'Guió de les observacions directes d'activitats/reunions dels PPDC'	43
10.6. Annex 'Taules d'execució del treball de camp qualitatiu'	44
10.7. Annex 'Gràfics de l'enquesta a personal tècnic i de les entitats gestores dels PPDC'	45
10.8. Annex 'Gràfics de l'enquesta a les persones participants als PPDC'	48

01

1. Presentació

En aquest document es presenta un estudi adreçat a investigar la incorporació de la perspectiva de gènere a les polítiques i processos d'acció comunitària de l'Ajuntament de Barcelona i els efectes d'aquestes en termes d'empoderament de les dones que hi participen.

L'estudi ha estat impulsat de forma conjunta per la Direcció d'Acció Comunitària i la Direcció de Serveis de Gènere i Polítiques del Temps.

Per una banda, la Direcció d'Acció Comunitària parteix del seu compromís d'incorporar la perspectiva de gènere en el conjunt de les seves polítiques, programes i projectes, amb la voluntat de fomentar la igualtat entre homes i dones, assumint-la també com un dels seus principals valors.

De l'altra, la Direcció de Serveis de Gènere i Polítiques del Temps té la responsabilitat executiva i tècnica d'impulsar aquesta estratègia al conjunt de l'Ajuntament, tant en l'àmbit de la ciutat com del districte.

Per això, l'estudi parteix de les perspectives de treball en el món comunitari i en la transversalitat de gènere, i s'orienta a explorar, d'una banda, quin és el paper que juguen les dones en el marc dels projectes comunitaris i, més concretament, a determinar si aquests són un espai que fomenten l'empoderament de les dones i l'equitat de gènere. I, de l'altra, si la perspectiva de gènere s'incorpora en el disseny i la implementació de processos comunitaris.

A continuació, en primer lloc, es presenta el marc conceptual en el que es basa l'estudi. Després, al capítol 3, es descriu l'objecte d'estudi i al 4, la metodologia desplegada per a la seva realització. El capítol 5 conté el cos central de l'estudi, ja que és on es presenten els resultats de l'anàlisi duta a terme. El 6 presenta les conclusions, el 7, recomanacions i el 8, algunes eines i recursos per incorporar la perspectiva de gènere. Per últim, s'inclou la bibliografia i vuit annexos.

02

2. Marc conceptual

2.1. Les polítiques d'acció comunitària

La política pública d'acció comunitària està basada sobre tres pilars: la lluita contra les desigualtats, l'enfortiment democràtic de la societat i la cohesió social.

Les desigualtats no han parat de créixer en les darreres dècades i cal enfrontar-se a les seves causes, les seves conseqüències i als processos de fragmentació social que provoquen. **Construir oportunitats per a les persones i els grups socials que més pateixen les desigualtats** ha de ser un objectiu comú a tota l'acció pública i, per tant, també ho és a la política d'acció comunitària.

La fortalesa que volem és la d'una societat democràtica, perquè és en ella on es pot integrar i reconèixer la pluralitat i revertir la desigualtat; però no ens conformem amb la democràcia actual, ni pensem que per millorar-la calgui actuar únicament en les institucions. Millorar la qualitat de la nostra democràcia passa, també, i potser fonamentalment, per **l'enfortiment democràtic de la ciutadania, de les seves pràctiques socials i polítiques, i de les seves organitzacions i projectes.**

Vivim en societats cada cop més diverses. Aquesta diversitat pot esdevenir font de riqueses i oportunitats, però això depèn de com s'entomi col·lectivament. El nostre repte és **cohesionar una societat diversa** sense haver d'uniformar-la, és a dir, reconeixent la pròpia diversitat.

En aquest context, entenem una acció comunitària com aquella que es refereix a un **"projecte col·lectiu, construït col·lectivament"**. Però que, a més, tingui una triple intencionalitat transformadora:

- Que pretengui **l'enfortiment (empoderament) de la comunitat** des d'una dimensió política (organització i mobilització, reivindicació de demandes, articulació de projectes i capacitats...).

- Que **millori les condicions de vida** (que doni resposta a les necessitats de les persones, com la salut, l'habitatge, el treball, però també a les necessitats relacionals).
- La **inclusió i la cohesió social**, per no deixar enrere a ningú i afavorir una societat plural i diversa.

Tal i com s'estableix al Document Marc "Cap a una política pública d'acció comunitària" d'octubre de 2016, de l'Ajuntament de Barcelona, la Direcció d'Acció Comunitària **impulsa l'acció comunitària a la ciutat** a través de 5 línies estratègiques de treball:

- 1- El suport a l'associacionisme.
- 2- L'observatori de la realitat comunitària i associativa.
- 3- Els equipaments de proximitat com a motors de l'acció comunitària.
- 4- La construcció d'un sistema comunitari de polítiques socials als barris.
- 5- El suport als districtes.

En aquest àmbit, actualment s'estan repensant els marcs conceptuals i estratègics de l'Acció Comunitària a la ciutat, mirant de combinar la necessària continuïtat de tots aquells projectes i estratègies que segueixen donant les respostes que pensem requereixen les nostres comunitats i barris, amb la necessària incorporació de noves mirades i noves formes de fer que els canvis socials de les dues darreres dècades ens reclamen.

2.2. La transversalitat de gènere

El principi de transversalitat de gènere s'entén com **l'organització (la reorganització), la millora, el desenvolupament i l'avaluació dels processos polítics, de manera que una perspectiva d'igualtat de gènere s'incorpori en totes les polítiques, en tots els nivells i en totes les etapes.** En aquest sentit, la perspectiva de gènere conforma una mirada sobre la societat que vol subratllar les desigualtats entre homes i dones en els seus diversos àmbits. Aquesta desigualtat es pot fer evident de moltes maneres i, a voltes, persisteix més enllà de certes evidències que semblarien desmentir-ho o, millor dit, dissimular-ho.

Així, **la transversalitat de gènere suposa la incorporació de la perspectiva de gènere en l'organització interna, la planificació i l'execució dels serveis i activitats** que ofereixen les administracions públiques. La transversalitat de la perspectiva de gènere, doncs, obliga a dissenyar i avaluar el conjunt de les polítiques públiques sota el criteri d'identificar i preveure les seves repercussions diferenciades sobre els homes i les dones.

Històricament, des del 1995, l'aplicació de la transversalitat de gènere es converteix en una eina a l'abast de les diferents administracions públiques, tal i com recull el Tractat d'Amsterdam, de 1997 a nivell europeu, la Llei Orgànica 3/2007, de 22 de març, per a la igualtat efectiva de dones i homes a nivell estatal, i la Llei 17/2015, del 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes.

En l'àmbit de l'Ajuntament de Barcelona aquesta aplicació s'ha vist traduïda en la 'Mesura de Govern: La transversalitat de gènere a l'Ajuntament de Barcelona' (2015), en el 'Pla per la Justícia de Gènere de l'Ajuntament de Barcelona' (2016-2020), que inclou com un dels seus objectius "dotar l'Ajuntament de Barcelona de les bases per a l'establiment d'un marc conceptual, organitzatiu, normatiu i executiu per implementar de manera real i efectiva la transversalitat de gènere" i, recentment, en el Reglament per a l'equitat de gènere a l'Ajuntament de Barcelona (2018).

El **Pla per la Justícia de Gènere** es desplega en quatre eixos d'actuació dels quals són rellevants per aquest estudi el primer eix, **Canvi Institucional**, que s'orienta a promoure un canvi en les pràctiques i la cultura de l'Ajuntament de Barcelona per tal de garantir la incorporació de la perspectiva de gènere; i l'eix **Ciutat de Drets** que vol promoure la defensa dels drets de les dones, incidint sobre els aspectes socials, econòmics, culturals i de representació.

Així, en el primer eix, el Pla per la Justícia de Gènere fixa **l'objectiu de fomentar que tots els plans i programes estratègics vetllin per la igualtat de gènere**. I, per tant, la política d'acció comunitària també. I en el tercer eix, s'estableix la necessitat tant de **conèixer i reconèixer la realitat participativa política, social i tecnològica de les dones a Barcelona, com de potenciar-ne la seva participació atenent a la diversitat**.

2.3. La participació social i política des de la perspectiva de gènere

La diagnosi del Pla per la Justícia de Gènere posa de manifest que **la participació** tant institucional com no institucional **és un espai generalment practicat i copat pels homes**. Assentant-se en el privilegi derivat de la divisió sexual del treball, els homes tenen una dimensió pública molt més marcada. D'aquesta manera, es contribueix a sobrerrepresentar la seva veu i les seves necessitats específiques. Derivada d'aquesta composició desigual s'ha generat una cultura masculina de la participació que invisibilitza la veu de les dones, que ja estan infrarepresentades als espais participatius. Així, les condicions de vida i les necessitats específiques de les dones no ocupen un lloc de centralitat en l'agenda política, sinó que han de ser inferides o bé s'han d'anar a buscar específicament.

Quan es parla de participació social i política, cal tenir en compte la possibilitat de disposar de temps propi per dedicar a aquesta activitat i d'incidir en la presa de decisions de les organitzacions. Com dèiem, **la divisió sexual del treball repercuteix de manera clara en la possibilitat de les dones de participar en l'activitat social i política**. A més dels obstacles estructurals i de funcionament dels espais polítics i socials, a l'hora de parlar de la participació de les dones també s'ha de tenir present la posició econòmica, així com els aspectes culturals i d'empoderament.

Malgrat aquests entrebancs, és important tenir present que **al llarg de la història les dones han participat en la construcció i el manteniment de la societat**. Amb tot, no sempre s'ha donat visibilitat a les seves aportacions ni s'han volgut entendre les formes de participació pròpies de les dones com a contribucions polítiques.

Per últim, és interessant observar les dades de participació en entitats, associacions i organitzacions diverses on **trobem una afiliació superior d'homes que de dones**. Els sectors on la participació entre homes i dones s'equilibra són les ONG, les associacions ecologistes i els comitès de solidaritat. A banda d'aquesta participació formal —que requereix una afiliació a l'entitat o l'organització— i que està molt masculinitzada, existeixen altres formes de participació més informal en què les dones tenen molt més protagonisme. Aquí, precisament, és on s'ubiquen els projectes d'acció comunitària.

2.4. Els plans i projectes comunitaris

Dintre de les polítiques d'acció comunitària, Barcelona té una llarga trajectòria, de gairebé 20 anys, en **Plans i Processos de Desenvolupament Comunitaris** (PPDC d'ara endavant) impulsats, acompanyats o reforçats per l'Ajuntament.

Actualment, s'aposta pels processos comunitaris de base territorial (PPDC i altres similars), que tenen la intenció **d'articular les respostes comunitàries a partir del treball conjunt de la ciutadania, les seves associacions i entitats, els agents econòmics de proximitat, i els serveis i equipaments públics instal·lats als barris.**

Amb la voluntat, doncs, de donar continuïtat a aquesta estratègia es dona suport econòmic a les entitats que presenten projectes en aquells territoris on es valori les necessitats, pels indicadors recollits, així com per les característiques del barri o territori (a nivell d'urbanisme, d'aïllament o de la pròpia idiosincràsia).

L'objectiu és promoure la cohesió social i la transformació dels barris a partir del col·lectiu humà que comparteix espai i sentit de pertinença, que genera processos de vinculació i suport mutu, i que activa voluntats de protagonisme en la millora de la seva pròpia realitat.

Els projectes comunitaris tenen com a objectiu principal la cohesió i la inclusió social i es realitzen mitjançant accions comunitàries de foment de les relacions socials, de pertinença i de cooperació entre membres d'un determinat espai de convivència. Els projectes incorporen l'atenció i apoderament de col·lectius vulnerables, de població amb diversitat funcional i d'origen diversos. Si bé s'incorpora la idea que l'acció comunitària és per treballar amb la ciutadania en general, per assolir els objectius previstos entenem que és imprescindible també, tenir en compte les dones, la gent gran, els infants, les persones joves, les persones que formen part de la població activa i no estan ocupades i les persones provinents d'orígens diversos. Per això, els diferents projectes i accions de cada pla han de tenir en compte la població del barri on es desenvolupa i els perfils amb més risc d'exclusió.

Per assolir aquests reptes es procura impulsar la incorporació de la perspectiva de gènere i la perspectiva intercultural en cadascun dels plans i projectes que aquests desenvolupen.

La gestió de cadascun dels diferents plans i processos la porta a terme una entitat amb base social i trajectòria en l'àmbit, amb seu a Barcelona ciutat; són les anomenades entitats gestores.

La determinació de l'àmbit geogràfic d'implementació es fa a partir d'indicadors socioeconòmics, de les necessitats i les prioritats per a l'adequació d'un pla i procés comunitari, l'ajustament a la realitat social i al col·lectiu al qual s'adreça.

El pla de treball de cada PPDC defineix les línies d'actuació, indicant els col·lectius a qui es dirigeix, els àmbits de treball i el calendari de les actuacions, així com la introducció d'eines d'avaluació continuada i final, amb indicadors quantitius i qualitius per analitzar el procés i l'impacte de la intervenció comunitària.

És important incorporar la visió de construir projectes col·lectius amb perspectiva comunitària amb diversos agents del territori com són els serveis públics, els equipaments de proximitat i els agents socioeconòmics del barri. En aquest sentit, quan parlem de la construcció d'un sistema comunitari de polítiques socials als barris ens referim a acompanyar i facilitar l'activació d'equips,

equipaments i dispositius de la política social als barris (Escola, Centre de Salut i CSS, principalment) com a constructors de comunitat; aportar estratègia i coneixement, i construir projectes amb els i les professionals dels equipaments així com a acompanyar i facilitar la seva participació als processos comunitaris que es donin als barris.

A més, es parteix de la realització d'un treball transversal amb altres programes de l'Ajuntament de Barcelona i de la Direcció General d'Acció Cívica i Comunitària de la Generalitat de Catalunya. Cada pla i procés comunitari ha de comptar com a mínim amb un tècnic o tècnica comunitària i un marc d'estructura participativa per a la definició dels objectius, les prioritats i les avaluacions. Així doncs, cada un d'aquests compta amb un grup motor i una estructura de seguiment amb la participació de les dues administracions implicades (Generalitat de Catalunya i Ajuntament de Barcelona).

En aquest marc es desenvolupen projectes que es concreten, entre d'altres, en les següents accions:

- L'orientació i ocupació.
- El foment de l'economia comunitària.
- L'orientació i promoció de l'economia social.
- El trencament de l'aïllament i promoció de l'envelliment actiu.
- La promoció de la salut comunitària als barris.
- El treball contra les desigualtats a través del foment de la pobresa energètica, entre d'altres.
- La promoció de l'espai de convivència i de relacions en l'espai públic.
- El foment de la cultura als barris.
- El suport a la socialització d'infants i joves.

03

3. Objecte de l'estudi

L'objectiu d'aquest estudi és doble. D'una banda, avalua la presència de les dones i el rol que aquestes ocupen a l'àmbit comunitari. I, d'altra banda, es centra en mesurar la integració de la perspectiva de gènere en el disseny, la implementació i l'avaluació de les accions i projectes que es duen a terme i els resultats que s'obtenen.

Pel que fa el primer objectiu de recerca, hi ha la percepció que, en termes generals, la presència de dones a l'acció comunitària és major que la dels homes. Tanmateix, d'aquest fet no es podria inferir que no existeixin desigualtats entre dones i homes en aquest àmbit.

En primer lloc, caldria saber si és certa la percepció d'una major presència de dones sobre els homes en l'acció comunitària, però tot i així, no n'hi hauria prou amb aquestes dades per poder respondre preguntes sobre la desigualtat de gènere i dels papers que desenvolupen les dones en aquest àmbit. **Per determinar fins a quin punt les accions comunitàries són un espai que fomenten la igualtat de gènere**, no ens hem de preguntar només per la presència en termes quantitativs de les dones, sinó que també cal conèixer com és aquesta presència: **s'ha d'indagar quin és el rol que desenvolupen les dones i veure si ocupen de forma efectiva els diferents espais de decisió. Per tant, cal estudiar si, realment, les accions comunitàries són un espai d'empoderament de les dones.** En aquest sentit, s'entén que l'empoderament de les dones implica incrementar el seu poder individual i col·lectiu (enfortir les seves capacitats, el seu protagonisme, la seva autonomia i la seva autoritat) per impulsar canvis en les relacions de subordinació.

D'altra banda, **caldria saber fins a quin punt les polítiques d'acció comunitària incorporen la perspectiva de gènere.** De forma esquemàtica, els aspectes que es valoren per determinar si una iniciativa de polítiques públiques incorpora la perspectiva de gènere són els següents:

- Visibilització de l'existència de diferències entre dones i homes en l'àmbit d'intervenció: inclou dades desagregades per sexe? Quines?

- Visibilització de desigualtats: es fa una anàlisi de gènere que identifiqui desigualtats i/o discriminacions i entri a valorar els rols, la incidència de la divisió sexual del treball, etc.? Quines són aquestes desigualtats que es recullen?
- Propostes d'actuació: fa propostes per a revertir les desigualtats detectades? Quines són aquestes propostes?

3.1. Preguntes d'investigació

Per tant, les preguntes d'investigació a les que busca donar resposta l'estudi són les següents:

A. Pel que fa a la participació i rol de les dones en el plans i processos comunitaris:

- A. 1. És cert que es dona una major presència de dones que d'homes als processos comunitaris?
- A. 2. Quin és el rol que desenvolupen les dones que participen en els processos comunitaris?
- A. 3. Els processos comunitaris representen per a les dones una oportunitat d'empoderament (enforteixen les seves capacitats, el seu protagonisme, la seva autonomia i la seva autoritat)?

B. En quant a la incorporació de la perspectiva de gènere en el plans i processos comunitaris:

- B.1. Els projectes i les accions es dissenyen, executen i avaluen des de la perspectiva de gènere?

04

4. Metodologia

4.1. Univers i mostra

El món comunitari és molt ampli i l'estudi plantejat no pot abastar-lo en la seva totalitat ni complexitat. En rigor, parlar de l'esfera comunitària ens obligaria a parlar tant d'actors com de processos. Els actors per excel·lència de la vida comunitària són les associacions, acompanyades dels serveis i dels equipaments de proximitat. Per la seva banda, els processos comunitaris són d'una diversitat també molt gran, tant en les formes com en els objectius i intencionalitats que persegueixen.

Per això, el camp d'aquest estudi es limita a una mostra de processos comunitaris que es desenvolupen a Barcelona. Concretament, als **Plans i Processos de Desenvolupament Comunitaris (PPDC)**.

Les conclusions a les quals s'ha arribat no sempre permeten generalitzar sobre el conjunt de processos comunitaris que tenen lloc a la ciutat; conjunt que, per altra banda, és molt complicat de delimitar. Tanmateix, però, es considera que els PPDC representen una **mostra prou suficient i estratègica** del mapa comunitari de Barcelona com per acotar l'estudi a aquests.

Donat que la mostra de l'estudi es centra en l'**any 2017**, els PPDC seleccionats són els existents durant aquest any:

1. Pla de Desenvolupament Comunitari de la Barceloneta.
2. Pla de Desenvolupament Comunitari de la Sagrada Família.
3. Pla de Desenvolupament Comunitari de Poble-Sec.
4. Procés comunitari del Barri de La Salut.
5. Pla Comunitari del Carmel.
6. Pla Comunitari de Roquetes "A Roquetes Fem Pinya".
7. Pla de Desenvolupament Comunitari de Verdum.

8. Pla de Desenvolupament Comunitari de Zona Nord.
9. Pla de Desenvolupament Comunitari de Navas.
10. Pla de Desenvolupament Comunitari Apropem-nos Poblenou
11. Pla de Desenvolupament Comunitari Besòs Maresme.

4.2. Tècniques d'investigació

A continuació es descriuen les tècniques d'investigació que s'han desplegat per dur a terme l'anàlisi i donar resposta a les preguntes formulades anteriorment.

- **Anàlisi documental dels PPDCs.** En concret, s'han analitzat els formularis descriptius dels projectes presentats a la sol·licitud de subvenció per a la planificació, la gestió i el seguiment de plans i processos de desenvolupament comunitaris de caràcter plurianual a la ciutat de Barcelona i les memòries d'actuació dels PPDC de l'any 2017, que es presenten com a part de la justificació anual.
- **Recollida de dades de presència i participació d'homes i dones** en la seva entitat gestora¹, en la seva estructura tècnica i en les activitats i actuacions que s'han dut a terme a cada PPDC. Aquestes dades s'han obtingut de les memòries d'actuació esmentades i dels indicadors que s'envien cada quadrimestre per tots els PPDC al Departament de Treball, Afers Socials i Famílies de la Generalitat de Catalunya².
- Realització d'una **entrevista semiestructurada** a cada PPDC; 11 en total. S'ha entrevistat personal tècnic específic dels PPDC i també una membre de l'entitat gestora d'un PPDC. Les entrevistes han tingut com a objectiu obtenir informació qualitativa sobre la participació de les dones als PPDC així com conèixer com es té en compte el gènere en el marc dels processos comunitaris. Les entrevistes s'han gravat i transcrit de forma resumida. Al llarg del present informe s'incorporen algunes cites no literals de persones entrevistades, amb un codi del tipus E_1, indicant el número d'entrevista. El guió de l'entrevista i els perfils entrevistats es poden consultar a l'Annex 1 i 6, respectivament.
- Realització d'un **grup de discussió** amb 5 dones participants en els PPDC, per tal de conèixer què els hi ha aportat participar a l'acció comunitària. El grup de discussió s'ha gravat i transcrit de forma resumida. S'ha incorporat alguna cita a l'informe amb el codi GD. El guió del grup de discussió i el detall de la seva realització es poden trobar als Annexos 2 i 6, respectivament.
- Passació d'una **enquesta** dirigida a dos tipus de públic diferents:
  - a) Personal tècnic i de les entitats gestores dels PPDC. Qüestionari online.
  - b) Persones veïnes i participants dels PPDC. Qüestionari en paper.En el cas del personal tècnic i de les entitats gestores, s'ha obtingut una mostra de 26 enquestes i en el de les persones participants, de 110. Així doncs, s'ha enquestat a un total de 137 persones.

¹ És l'entitat que assumeix la gestió i supervisió política de l'execució dels PPDC.

² Aquests indicadors formen part del conjunt de dades facilitades en el marc del Contracte Programa 2016-2019 entre la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona (Fitxa 29.1 Programa de desenvolupament comunitari).

L'objectiu de l'enquesta ha sigut recollir les percepcions sobre la participació de les dones i la incorporació de la perspectiva de gènere als PPDC. Els qüestionaris de les enquestes es poden consultar als Annexos 3 i 4. Així mateix, els gràfics amb els resultats de cada pregunta es troben als Annexos 7 i 8.

- Realització de tres **observacions directes** a activitats o reunions dels PPDC per tal de tenir més informació sobre les dinàmiques dels processos comunitaris des d'una perspectiva de gènere. El guió i el detall de les observacions realitzades estan disponibles als Annexos 5 i 6, respectivament.

4.3. Calendari

L'execució de l'estudi ha tingut una durada de 9 mesos, distribuïts tal i com es presenta a continuació:

Setembre 2018

- Disseny dels instruments d'investigació: qüestionaris, guions d'entrevistes i grups de discussió, matrius d'anàlisi, etc.
- Recopilació i inici de l'anàlisi de les fonts documentals.

Octubre 2018

- Comunicació de l'estudi als PPDC seleccionats per la mostra.
- Elaboració dels qüestionaris online i en paper.
- Acord amb els diferents PPDC per passar els qüestionaris.

Novembre 2018

- Organització i convocatòria del grup de discussió.
- Observació directa de trobades/reunions/activitats dels PPDC.
- Identificació i selecció de les persones a entrevistar.
- Concertació i realització d'entrevistes.
- Passació dels qüestionaris online i en paper.

Desembre 2018

- Realització del grup de discussió.
- Concertació i realització d'entrevistes.
- Observació directa de trobades/reunions/activitats dels PPDC.

Gener 2019

- Concertació i realització d'entrevistes.
- Transcripcions de les entrevistes.
- Anàlisi de les entrevistes.
- Recollida de qüestionaris en paper.

Febrer 2019

- Recollida, buidatge i anàlisi dels qüestionaris.
- Buidatge i anàlisi conjunta de la informació obtinguda.

Març 2019

- Anàlisi conjunta de la informació obtinguda.
- Inici de la redacció de l'informe final.

Abril 2019

- Lliurament de la 1a versió de l'informe final.
- Revisió i esmenes.

Juliol 2019

- Lliurament de la versió definitiva de l'informe final.

05

5. Resultats de l'anàlisi

En aquest capítol es presenten els resultats de l'anàlisi realitzada amb l'objectiu de conèixer, d'una banda, quina és la presència i el rol de les dones als PPDC i, de l'altra, si s'integra la perspectiva de gènere en el disseny, la implementació i l'avaluació de les accions i projectes que es duen a terme a l'àmbit comunitari.

Per fer-ho, a partir de l'anàlisi documental i del treball de camp realitzat, es dona resposta a les preguntes d'investigació plantejades: A.1) és cert que es dona una major presència de dones que d'homes als processos comunitaris?; A.2) quin és el rol que desenvolupen les dones que participen en els processos comunitaris?; A.3) els processos comunitaris representen per a les dones una oportunitat d'empoderament (enforteixen les seves capacitats, el seu protagonisme, la seva autonomia i la seva autoritat)? i B.1) els projectes i les accions es dissenyen, executen i avaluen des de la perspectiva de gènere?.

Aquest capítol s'estructura en 4 seccions, corresponents a cada una de les preguntes d'investigació apuntades.

A. Participació i rol de les dones als plans i processos comunitaris

A.1. És cert que es dona una major presència de dones que d'homes als processos comunitaris?

Per tal de determinar en quina mesura estan presents les dones als processos comunitaris s'han combinat anàlisis de dues naturaleses. D'una banda, l'anàlisi de dades d'usos, feta a partir dels indicadors quadrimestrals, que quantifiquen la participació femenina i masculina als processos comunitaris. I, de l'altra, l'anàlisi dels coneixements i percepcions del personal tècnic comunitari

i de les veïnes (mitjançant entrevistes i enquestes) així com l'observació directa d'activitats dels PPDC.

S'ha estudiat la presència de les dones als processos comunitaris en tres àmbits de participació: a les activitats dels PPDC, entre els equips tècnics comunitaris i entre les entitats gestores dels PPDC.

Si bé les memòries dels projectes pràcticament no inclouen dades de participació a les diferents activitats segregades per sexe, dels indicadors quadrimestrals de 2017³ es desprèn que hi ha una major presència de veïnes que de veïns en les diverses activitats que es duen a terme des dels PPDC. Així, globalment per tots els plans estudiats, un 57% de les participants a les activitats són dones, front a un 43% d'homes, tal com mostra la taula següent.

Població que participa a les activitats:

Homes	Dones	Total
23.453	31.585	55.038
43%	57%	100%

Entre els equips tècnics dels PPDC, la majoria de dones és encara més destacable, ja que suposen més del 90% del personal tècnic comunitari.

Personal tècnic comunitari:

Homes	Dones	Total
2	20	22
9%	91%	100%

En canvi, entre les persones referents del PPDC a les entitats gestores, que són les que assumeixen la gestió i supervisió política de l'execució dels PPDC, la proporció per sexe s'inverteix i, en aquest cas, hi ha una major presència d'homes que de dones.

Persones referents de les entitats gestores als PPDC:

Homes	Dones	Total
13	7	20
65%	35%	100%

Així doncs, les dades quantitatives posen de manifest que tant entre l'equip tècnic com entre la població participant als processos comunitaris, hi ha una major presència de dones que d'homes. En canvi, en el marc de les entitats gestores dels PPDC, la presència femenina és substancialment menor (al voltant d'una tercera part).

El treball de camp realitzat corrobora que existeix una **major participació femenina en els processos, taules de treball i activitats dels PPDC**. Així, en les entrevistes a personal tècnic i de l'entitat gestora es destaca que hi ha una majoria de dones entre les entitats, serveis i equipaments que participen als PPDC. Des de diversos PPDC es considera que aquesta major

³ Indicadors que es faciliten al Departament de Treball, Afers Socials i Famílies de la Generalitat de Catalunya en el marc del Contracte Programa 2016-2019 entre la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona.

participació femenina es dona perquè els àmbits en els que intervenen els PPDC (per exemple, serveis socials, salut o feminismes) estan molt feminitzats.

E_2: D'entitats i serveis són majoritàriament dones, però no perquè estiguem fent una feina concreta sinó perquè són àmbits molt feminitzats.

E_8: Les comissions i taules estan formades majoritàriament per dones perquè hi ha més participació a nivell tècnic, i hi ha força participació de serveis de l'àmbit social i en aquest àmbit hi ha més dones que homes. Hi ha àmbits més masculinitzats com els metges, i aquí sí que venen homes i dones.

També ha sorgit la hipòtesi que la pròpia naturalesa dels PPDC i les tasques que s'hi porten a terme, afavoreixen que siguin les dones les que més s'hi impliquin, ja que són activitats vinculades amb la cura del barri i les seves relacions veïnals.

E_5: Realment hi ha sempre més participació de dones que homes. És excepcional d'aquest barri o no? Perquè quan parlem d'acció comunitària, parlem de cures, de millorar la qualitat de vida entre tothom, i d'una participació comunitària, de crear aquests vincles entre les persones. I qui acostuma a fer aquestes tasques? No sé si realment haurien de participar més homes si volem una equitat de gènere o no.

En relació a la participació veïnal als PPDC i les seves activitats, també s'afirma que, en general, la participació femenina és majoritària, tant si les dones participen com a membres d'associacions del barri com si ho fan com a veïnes individualment. No obstant això, des d'alguns PPDC s'assenyala que en funció del tipus d'activitat, hi ha més dones (per exemple, activitats relacionades amb cuina), més homes (en el cas d'activitats esportives per joves) o, fins i tot, una participació de dones i homes equilibrada (per exemple, a les festes de barri o activitats d'estiu).

E_9: La majoria de les participants de les diferents activitats són dones. Els grups motors de moltes de les activitats (dimecres culturals, cinefòrum, cine,...) estan formats per dones. En espais de joves la participació és més equilibrada en quant al número de nois i noies.

E_10: Les activitats esportives estan més participades per homes i s'està treballant per a que participin més dones (...). Quan l'activitat és de cuina, per exemple, sí que hi ha una participació majoritàriament femenina i costa que en aquests casos s'involucrin els homes.

Des de diversos PPDC s'assenyala que les responsabilitats de cura que recauen sobre les dones, a vegades, condicionen la seva participació. A la majoria dels PPDC, en alguns casos s'ha optat per oferir serveis de cura per a infants, tot i que no sempre els és possible.

E_6: Costa més trobar dones en espais veïnals del barri en les franges d'edat reproductiva (25-45 anys), aquí la participació es fa més a nivell tècnic, sobretot a educació i salut. En franges de major edat, la participació és quasi sempre de dones a nivell veïnal, sent difícil trobar homes.

E_3: Al fer les xerrades, però, no hem disposat d'espais de cura, i és un tema que vam detectar que podia ser una possible dificultat per participar.

En alguns barris també s'ha apuntat que, si bé les integrants del teixit associatiu que participen al pla comunitari són principalment dones, en algunes associacions de veïns i veïnes i esportives, la presència masculina és encara preeminent.

E_3 Del personal tècnic, serveis i equipaments, crec que hi ha més dones que homes. Hi ha entitats on també les referents són dones. Excepte l'associació de veïns on són dos homes, la resta majoritàriament són dones.

En relació a aquesta major participació femenina, cal apuntar que des d'alguns plans s'està reflexionant sobre el fet que quasi no participin homes als processos comunitaris, i com poder revertir-ho.

La informació obtinguda de les dues enquestes també confirma l'elevada presència de dones als processos comunitaris. Així, l'enquesta a persones participants i veïnes dels PPDC posa de manifest que:

- El 98% de les persones enquestades estan d'acord o molt d'acord amb que hi ha més dones que homes participant a les activitats, i només un 2% està en desacord amb aquesta afirmació.
- El 83% de les persones enquestades estan d'acord o molt d'acord amb el fet que les dones participen en totes les activitats que s'organitzen.
- El 79% de les persones enquestades consideren que les dones no participen només en aquelles activitats adreçades a elles, sinó que també participen en les altres activitats.

Entre les enquestes al personal tècnic i de les entitats gestores també hi ha molt consens entorn a una presència més elevada de dones que d'homes als processos comunitaris. Concretament:

- El 100% de les professionals comunitàries enquestades estan d'acord o molt d'acord amb que la presència de dones és majoritària entre les entitats que col·laboren amb els processos comunitaris.
- El 96% està d'acord o molt d'acord amb la presència majoritària de dones entre el personal tècnic dels PPDC.
- El 100% està d'acord o molt d'acord amb el fet que hi ha més dones que homes entre les persones que participen als processos comunitaris.

Finalment, de les observacions directes d'activitats i reunions que es van dur a terme es constata que entre un 70% i un 85% de les participants o assistents a aquestes eren dones.

Així doncs, sobre la base de tota la informació recopilada, es confirma la percepció inicial apuntada al plantejar l'objecte d'estudi, de que la presència de dones a l'acció comunitària és major que la d'homes. En aquest sentit, **es constata una participació majoritària de les dones en les activitats, processos i taules de treball comunitaris, tant si ho fan individualment com a veïnes, o com a professionals o membres d'associacions** (excepte, en casos concrets, alguna associació veïnal o esportiva).

A.2. Quin és el rol que desenvolupen les dones que participen en els processos comunitaris?

A l'hora d'analitzar si els processos comunitaris són espais que promouen la participació de les dones, és necessari anar més enllà de la presència femenina, i conèixer com és aquesta participació i si les dones ocupen de forma efectiva els diversos espais de decisió. Per tal de determinar el rol que desenvolupen les dones que participen en processos comunitaris, s'ha tingut en compte la informació obtinguda mitjançant les entrevistes, les enquestes i les observacions directes.

Tal com s'apuntava anteriorment, les dones són les principals participants en els processos comunitaris, en els que participen com a veïnes, representants o professionals de serveis i entitats, i com a tècniques comunitàries. Ho fan en espais diversos, tant en activitats que s'organitzen en el marc del PPDC com en taules de treball o comissions.

De les entrevistes realitzades als diferents PPDC es desprèn que la participació femenina als processos comunitaris implica, d'una banda, **que les dones prenguin part de forma activa en la presa de decisions** i, de l'altra, **que tinguin reconeixement i visibilitat dins dels PPDC**.

Pel que fa a la participació femenina en la presa de decisions, en general hi ha molta unanimitat en el fet que les dones, a l'estar presents en els espais de treball i decisió dels PPDC, prenen part activament a l'hora de prendre decisions.

E_1 A nivell de treball del PDC, de les taules comunitàries, les dones són la gran majoria i participen en la presa de decisions, decidint entre totes què volem fer i com.

E_4: Amb gran desproporció respecte a homes són les dones que decideixen. A nivell d'entitat gestora també hi ha més dones.

E_9: La presa de decisions del pla comunitari no està mediatitzada pel fet de que hi hagi homes o dones, hi ha paritat.

En relació al fet que les dones siguin visibles i ocupin posicions d'influència i reconeixement dins dels PPDC, en funció del pla s'observen diferències a l'hora d'explicar en quins termes això es dona. Així, des de la major part dels PPDC s'apunta que aquesta visibilitat i reconeixement es dona de forma natural perquè es promou que hi hagi representació de qui més ha participat, que són les dones. En aquests casos, doncs, es pot inferir que no hi ha cap intencionalitat de fer expressament visibles a les dones, sinó que això succeeix perquè aquestes són majoria i desenvolupen rols de lideratge dins del PPDC.

E_8: Els espais públics i de reconeixement estan ocupats per dones de manera natural (...) perquè hi ha lideratges per part de dones a les mateixes activitats.

E_11: A les jornades que s'organitzen al pla comunitari es tracta que les tasques de més visibilitat estiguin ocupades per les persones que més participen, i com que la majoria de vegades són dones, són les dones qui ocupen aquests llocs.

En algun altre PPDC, però, s'afirma que es vetlla activament perquè hi hagi representació i visibilitat de les dones. Així, es té en compte que en les comunicacions i actes hi hagi una

proporció equilibrada d'homes i dones en l'ús de la paraula, existeixi paritat en termes de visibilitat, etcètera.

E_7: Es tracta de que a la comunicació, locucions i programes de ràdio hi hagi paritat de gèneres en invitades, encara que siguin sectors masculinitzats.

A nivell quantitatiu, les percepcions dels equips tècnics comunitaris i de les entitats gestores recollides a les enquestes coincideixen força amb el fet que les dones participen activament en la presa de decisions dels plans i que ocupen espais de reconeixement i visibilitat, independentment del seu rol dins del PPDC. En aquest sentit:

- El 88% de les persones enquestades estan d'acord o molt d'acord amb el fet que en els seus PPDC les dones procedents de les entitats col·laboradores estan presents als espais i posicions de decisió, influència, reconeixement i visibilitat;
- El 96% considera que també és així en el cas de les dones que formen part del personal comunitari;
- El 92% creu que entre les persones participants al pla, les dones estan presents als espais de presa de decisions i reconeixement.
- Així mateix, un 96% de les persones enquestades considera que des dels PPDC es vetlla perquè les dones puguin participar i tinguin veu a totes les activitats del pla.

L'opinió de les pròpies participants i veïnes dels PPDC sobre aquest aspecte, però, és més moderada. Així, una mica més de la meitat (un 62%) considera que les dones estan igual de presents que els homes en els espais de decisió, però una proporció prou significativa de participants (el 34%) està en desacord o molt en desacord amb l'afirmació que les dones estan igual de presents que els homes en els espais de decisió.

Així doncs, tot i que **la percepció general** entre els equips tècnics i de les entitats gestores **és que les dones estan presents i són visibles en els espais de decisió, influència i reconeixement dels PPDC, una proporció prou significativa de les participants i veïnes enquestades consideren que no és així.**

La participació de les dones en espais de treball, reconeixement i presa de decisió en el marc dels processos comunitaris, però, no sempre significa que aquestes dones ocupin aquests mateixos espais de poder dins de les seves entitats o serveis. En alguns casos, això és així:

E_5 Crec que és un barri bastant excepcional, perquè molta gent de la que participa a aquestes taules tenen algun càrrec i lideratge dins d'alguna entitat, i aquí, a moltes entitats del barri, qui té el càrrec de president i qui participa al PDC, són dones.

E_1 A nivell de PPDC i de les taules de treball i serveis del barri, hi ha majoria de dones, i moltes en càrrecs de responsabilitat (...) liderant equips de treball, en llocs de responsabilitat.

Mentre que des d'altres PPDC es reconeix que **tant al teixit associatiu com en els serveis i equipaments públics vinculats als processos comunitaris existeix certa segregació vertical.**

E_7: Les dones són les principals participants a tots els espais de participació i del pla comunitari en tots els rols i nivells de participació. Potser hi han entitats o serveis que sí tenen com a caps o juntes directives a homes, però a nivell de taules són quasi sempre dones.

E_9: En algunes de les entitats i serveis que participen del pla es veu que la que parla i treballa és una dona i la presidència és ostentada per un home.

E_10: Pràcticament totes les persones amb les que treballa el pla comunitari són dones, tot i així hi ha associacions on els presidents són homes, però amb qui treballem són dones.

Pel que fa a les **dinàmiques** que es donen en el sí dels **espais mixtos de treball i a l'hora de prendre decisions**, des dels PPDC es considera que, **en general**, aquests són **espais igualitaris on no es noten diferències en l'ús de la paraula entre dones i homes ni comportaments sexistes**. **Puntualment**, però, sí que alguns PPDC **identifiquen actuacions per part d'alguns homes per copar temps i paraula**, tot i que en alguns casos ho veuen com a quelcom que no depèn tant del gènere com de la persona. Quan s'observen situacions discriminatòries, des d'algun pla s'assenyala que es vetlla específicament perquè això no passi.

E_7: Les dinàmiques en els espais més mixtes, que són la majoria, els homes són molt conscients i sensibilitzats a l'hora de donar la seva opinió en els diàlegs, no es nota una diferència en l'ús de la paraula o comportaments sexistes o masclistes.

E_2: Hi ha rols de dones molt potents. En general la participació és molt igualitària excepte en alguns casos on hi ha un rol de lideratge per part d'algun home que puntualment dificulta [el debat i la presa de decisions].

E_8: No hi ha un desequilibri en l'ús de la paraula perquè es treballa per evitar-ho i fer sentir totes les veus, tot i que a vegades hi ha homes puntuals que intenten copar més espai, però la nostra feina és equilibrar aquestes veus i intentar que això no passi.

Així mateix, en alguns casos s'han iniciat actuacions de diagnòstic en aquest sentit:

E_8: S'ha passat un qüestionari a la xarxa d'agents per detectar quantes dones i homes treballen en cada equip, si hi havien dinàmiques diferenciades per gènere a les reunions: ús de la paraula, presa de decisions,... per generar debat.

En termes quantitatius, en relació al clima que es respira als espais de participació i treball, la majoria, tant del personal tècnic o entitats gestores dels PPDC com de les participants i veïnes (un 77% i un 96%, respectivament), estan d'acord o molt d'acord amb el fet que en les activitats del PPDC el clima sempre és respectuós entre dones i homes.

I específicament sobre l'existència de conductes sexistes, s'observa més divergència entre les percepcions dels equips tècnics o entitats gestores i les de les participants i veïnes; un 65% de les participants i veïnes consideren que no hi ha homes que actuïn de forma sexista en el marc de les activitats dels PPDC, però un 15% sí que ho considera. Pel que fa al personal tècnic i de les entitats gestores, només una tercera part (un 38%) considera que els homes no desenvolupen comportaments sexistes, però més de la meitat (un 58%) té una visió més crítica, al valorar que en les activitats que es desenvolupen en el marc del PPDC hi ha homes amb actituds sexistes. Els resultats de l'enquesta pel personal tècnic i les entitats gestores, doncs, matisa els obtinguts a les entrevistes, durant les que es destacava que l'existència de comportaments sexistes era puntual.

A través de les observacions directes a activitats i reunions dels PPDC s'ha constatat que, en general, l'ús del temps de paraula entre dones i homes és força equilibrat. En una observació,

però, sí que hi van haver més intervencions masculines (tot i que els homes eren minoria) i aquestes van ser lleugerament més llargues.

A les observacions no es van identificar actituds hostils vers a cap intervenció, però sí que en algunes intervencions masculines s'observava una actitud aprovatòria per part de la resta de participants. És a dir, quan l'home tenia la paraula, tant homes com dones, mitjançant la comunicació no verbal, mostraven escolta activa i acord. Així mateix, en alguns casos en els que la tècnica comunitària feia tocs d'alerta o rescatava aspectes que sorgien al debat, hi havia una intervenció masculina posterior, repetint el que deia la tècnica i afegint-hi alguna altra informació. **Aquestes intervencions es poden relacionar amb el fenomen del "mansplaining"** o el fet que els homes assumeixen que les dones en saben menys que ells i, per tant, consideren que han d'intervenir, explicar-se, tenir la última paraula, etc. Es tracta de comportaments subtils que sovint passen desapercebuts però que suposen una demostració de poder per part dels homes cap a les dones.

En relació a la **presa de decisions**, s'ha observat que, efectivament, hi ha hagut una **participació equilibrada d'homes i dones d'acord amb la seva representació** i les decisions s'han pres per consens.

Així doncs, es pot concloure que **les dones** no només estan presents als processos comunitaris, sinó que **són visibles, ocupen posicions de reconeixement, tenen una participació activa i contribueixen en la presa de decisions, com a veïnes, membres d'entitats o serveis i personal tècnic o de l'entitat gestora dels PPDC**. En aquest sentit, es considera que les dones vinculades als processos comunitaris desenvolupen rols actius i de lideratge. Tot i així, hi ha algunes **diferències en la percepció del personal tècnic i la de les participants o veïnes**; si bé les primeres consideren de forma unànime que la participació femenina en els espais de decisió i influència dels plans és indubtable, un terç de les participants i veïnes estan en desacord o molt en desacord amb l'afirmació que les dones estan igual de presents que els homes en els espais de decisió dels PPDC.

El fet que els PPDC esdevinguin espais de participació, visibilitat i lideratge per les dones no significa, però, que aquestes ocupin aquests mateixos espais a les entitats o serveis dels que provenen, en els que es perpetua certa segregació vertical.

A.3. Els processos comunitaris representen per a les dones una oportunitat d'empoderament (enforteixen les seves capacitats, el seu protagonisme, la seva autonomia i la seva autoritat)?

Fins ara, s'ha vist que les dones s'impliquen activament en els processos comunitaris, participant en espais de treball, de reconeixement i de presa de decisions. Però aquesta participació, quins impactes té en les dones? Suposa una oportunitat d'empoderament? Per respondre-ho, a continuació s'analitza la informació obtinguda al respecte a les entrevistes i enquestes a personal tècnic i de les entitats gestores i al grup de discussió amb dones.

Des dels diversos PPDC s'assenyala que, efectivament, els processos comunitaris són una font d'empoderament per a les dones que hi participen. Així, es relaten processos de canvi de les

dones, afirmant que el fet de participar en els PPDC implica, d'una manera o altra, una evolució personal.

S'observa l'empoderament en diversos àmbits:

- En l'esfera personal, es descriu com un **reconeixement i enfortiment de les capacitats de les dones**. Es relaten processos en els que les dones, al sentir-se tingudes en compte i agents actives en les activitats, comissions i treball dels PPDC, milloren la seguretat en elles mateixes, l'autoestima, el protagonisme, etcètera.

E_1: Sí que per moltes dones el fet de participar en aquests espais les ha anat enfortint, veient processos de veïnes que venien derivades, i amb els anys hem vist una evolució. A partir de la participació en diferents espais (grups i taules), les dones veuen que les tenen en compte, que es van sentir més segures de poder aportar, coneixen noves entitats i s'hi han vinculat. En molts casos s'ha donat el procés de millora de l'autonomia, d'enfortiment, de creure en si mateixes, de poder arribar a liderar, etc.

E_7: Hi ha dones que ja estan molt apoderades però en algunes de les comissions es veuen a dones que es veu com van evolucionant, adquirint habilitats, eines, xarxa social, participació i lideratge en diversos espais, havent millorat molt la seva autoestima. És un fenomen més visible a nivell individual, quan venen d'entitats ja tenen part de la feina feta i milloren més en el treball en xarxa.

E_10: Hi ha dones amb molta presència i molt fortes que han anat apoderant-se al llarg dels anys. S'ha treballat molt entorn al suport, s'ha anat donant confiança posant l'èmfasi en el procés i no en el resultat final. Les dones perden la por a donar les pròpies idees i a compartir responsabilitats. Comencem per espais més petits on guanyar confiança i tractant d'extrapolar l'experiència a espais més grans.

- En l'esfera social, la participació comunitària permet a les dones **conèixer altres entitats, fer xarxa, tenir espais de relació**, etc.

E_4: Té molt a veure amb l'autoestima i la confiança, trencar l'aïllament (molt centrades en la família) al compartir amb altres dones.

E_6: Es treballa per fomentar l'apoderament de grups, sobretot de dones per a que elles mateixes formin part de l'entramat i xarxa de territori. S'està tractant d'afavorir l'aportació de les pròpies participants (...) Es veu que es van creant xarxes relacionals i de suport mutu amb dones veïnes. Facilitar espais on poder parlar de la pròpia realitat es veu com empoderador.

- I en un menor grau, en l'esfera col·lectiva, on es vincula als processos de creació i presa de decisions conjuntes, de reconeixement de drets, etc.

E_2: Suposa un empoderament a nivell de participació i presa de decisions conjunta, de creació (...). Que estar en aquests espais empodera? Jo crec que sí perquè només lidiar amb la construcció conjunta ja és tot un tema.

E_2: [classes de català] L'empoderament aquí va més en el sentit de l'accés a la informació, de coneixement dels drets, de participació, de crear un espai de socialització, molt necessari per les dones, etc.

Així doncs, de les entrevistes es desprèn que **l'empoderament ve facilitat tant per la participació de les dones en activitats dels PPDC** (grups, tallers, formació, etc.) **com en les dinàmiques i processos de treball comunitaris** (en el marc de comissions, taules, jornades, etc.).

En diversos PPDC es destaca que els processos d'empoderament, però, són **més visibles en els casos de dones que es troben en situacions de vulnerabilitat**, probablement perquè els canvis són més evidents.

E_11: Es veu més el treball en dones que comencen al pla des de situacions de més vulnerabilitat.

E_8: Els processos d'apoderament es produeixen de manera més visible en dones en situacions de vulnerabilitat.

A més, s'observen diferències segons si les participants són dones que abans d'implicar-se al PPDC ja havien format part del teixit associatiu o no.

E_4: Jo crec que les dones que estan en entitats i solen estar molt actives ja estan empoderades. No vol dir que no tinguin mancances però en sí mateix són dones lluitadores i que s'han posat al capdavant de moltes coses que s'han fet al barri.

Les dones veïnes i participants, tot i que no verbalitzen la paraula empoderament, també expressen que la participació als PPDC els ha suposat canvis positius en diversos àmbits:

- D'una banda, en l'àmbit personal, on expliquen que participar al pla comunitari del seu barri els ha permès millorar l'autoestima, sentir-se útils i empatitzar amb les altres persones.
- D'altra banda, en l'àmbit social i relacional, les dones comenten que el pla els hi ha permès conèixer i relacionar-se amb persones noves, sentir suport mutu, vèncer resistències i pors a conèixer persones d'altres cultures, etc.
- Finalment, en l'àmbit familiar, les dones apunten que la participació els ha permès canviar algunes dinàmiques, deixant de dependre tant de la família, tenint menys sensació de culpabilitat i més vida pròpia.

GD_1: A nivell familiar, en molts moments em va representar un problema. Al començar amb l'associació de veïns, es reunia a les 19h, i el meu marit em deia que "Vaya hores, que si els horaris, que si els nens", fins que va arribar un moment que li vaig dir: "mira, els nens són grans, tu ets gran, a la meua vida no he fet mai res per mi, sempre he fet pels altres, que si pels fills, que si pels pares, o per tu, però per mi no". Em vaig haver de plantar.

Tot i que els processos d'empoderament són sobretot visibles entre les veïnes o participants d'entitats del barri, també s'apunta que **els equips tècnics comunitaris o les professionals de serveis vinculats als PPDC fan aprenentatges que també permeten el seu empoderament**.

E_1: L'experiència tècnica d'estar treballant a un PDC, tant a nivell tècnic com professional, és una oportunitat per enfortir-te.

E_2: A la comissió de feminismes, sí. Ens fa plantejar coses i sí que hi ha un empoderament en aquest sentit, aprenentatges. A feminismes, per exemple, ens vam començar a estressar i vam aplicar autocura.

Tant les veïnes participants al grup de discussió com alguna tècnica comunitària entrevistada relaten que, en alguns casos, com a reacció al lideratge i participació femenina en els processos comunitaris, s'han mostrat resistències i, fins i tot, bloqueig d'activitats per part d'alguns homes.

E_10: Hi ha hagut casos en que es feien campanyes que s'han tractat de boicotejar per part d'un sector masculí però l'apoderament de les dones ha permès que elles mateixes afrontin aquests comportaments per elles mateixes.

GD_1: I a nivell associatiu també ens va costar molt entrar, perquè vam entrar de cop 4 o 5 dones, i hi havia 3 homes de tota la vida i ens van fer la vida impossible. Es van tirar un any venint i queixant-se (...) No ens acompanyaven, ni ens donaven la informació. Si hi havia una reunió de la vocalia de salut on hi havíem d'anar, no ens deien ni les hores de la reunió ni res. I després d'un any ens vam plantar.

Des d'un punt de vista quantitatiu, les enquestes al personal tècnic i de les entitats gestores també corroboren que els processos comunitaris representen per a les dones una oportunitat d'empoderament, tal com mostra la taula següent. La taula recull el % d'enquestades que està d'acord o molt d'acord amb l'afirmació que "Els processos comunitaris representen per a les dones una oportunitat d'empoderament" per les dones procedents d'entitats, del personal tècnic i veïnes:

% de persones que estan d'acord o molt d'acord en que:	Dones d'entitats col·laboradores	Dones que formen part del personal tècnic	Dones veïnes / participants
Milloren les seves competències (autoestima, comunicació, etc.)	96%	92%	92%
Enforteixen el seu protagonisme	88%	88%	92%
Guanyen autonomia	96%	81%	85%
Guanyen poder per gestionar i impulsar canvis en les relacions de subordinació	85%	85%	73%

De la taula anterior es desprèn que, per tots els rols de dones, però especialment per les que provenen del teixit associatiu (entitats col·laboradores del PPDC), es reconeixen les diverses cares de l'empoderament. Pels 3 rols de dones apuntats, s'identifica de forma contundent una millora de les seves competències i un augment del seu protagonisme (amb proporcions que van del 88% al 96%, en funció dels casos). La millora de l'autonomia és també observada, tot i que de forma més matisada entre les dones que formen part del personal tècnic i les veïnes (amb un 81% i un 85%, respectivament). Finalment, per les dones procedents d'entitats i per les veïnes, l'aspecte pel qual les valoracions són més tímides és el de l'augment de poder per gestionar i impulsar canvis en les relacions de subordinació, que es considera que es dona per un 85% i un 73%, respectivament.

Així doncs, i a la vista de tot el que s'ha anat apuntant, **la participació en els processos comunitaris suposa un empoderament real de les dones, independentment de quina sigui la**

seva posició o rol en el PPDC. En el cas de les dones veïnes i procedents d'entitats, es descriu un empoderament sobretot en l'esfera personal, familiar i social, amb una millora de les seves competències, agència i autonomia. En el cas del personal tècnic, aquest empoderament es conceptualitza més en el terreny professional, a partir també del desenvolupament de competències i la realització de múltiples aprenentatges.

B. Quant a la incorporació de la perspectiva de gènere en els plans i processos comunitaris

B.1. Els projectes i les accions es dissenyen, executen, i avaluen des de la perspectiva de gènere?

Més enllà d'haver constatat que, efectivament, els processos comunitaris són espais de participació, visibilitat, reconeixement i empoderament de les dones, a continuació s'analitza si també són processos que es dissenyen, executen i avaluen des de la perspectiva de gènere. És a dir, si al fer-ho, es presta atenció de forma sistemàtica a les diferents condicions, situacions i necessitats de les dones i els homes que actuen com a obstacles per a la participació d'uns i altres en termes d'igualtat, plantejant actuacions per abordar-les i mitigar-les, tot vetllant perquè no hi hagi discriminacions.

Per fer-ho, es presenta, en primer lloc, l'anàlisi documental dels projectes (formularis descriptius del PPDC que es presenten a la sol·licitud de subvenció) i memòries d'actuació de 2017 (presentades com a part de la justificació anual) dels PPDC i, en segon terme, l'anàlisi del treball de camp quantitatiu i qualitatiu.

Anàlisi dels projectes i memòries d'actuació anuals dels PPDC

Per tal d'analitzar si les descripcions dels projectes que es presenten a la convocatòria de subvencions de PPDC i les memòries anuals de seguiment d'aquests, incorporen la perspectiva de gènere, tal com s'esmentava al capítol 3, sobre l'objecte d'estudi, s'han valorat els següents aspectes:

- Si visibilitzen les diferències entre dones i homes en els àmbits en els que intervé el pla comunitari, a partir de la segregació de dades per sexe.
- Si visibilitzen desigualtats entre dones i homes fent-ne una anàlisi de gènere.
- Si fan propostes d'actuació per incidir en les desigualtats de gènere detectades.

L'anàlisi documental dels projectes i memòries dels PPDC posa de manifest que el **64% dels projectes i el 82% de les memòries no incorporen cap dada segregada per sexe**, i els projectes i memòries restants (el 36% i el 18%, respectivament) n'incorporen almenys alguna. Tampoc inclouen referències a les diferències ni desigualtats que existeixen entre dones i homes en els diferents territoris.

No obstant això, **la majoria de projectes (un 64%) sí que incorporen a les dones entre els diferents col·lectius de persones a les que adrecen les seves accions.** És a dir, tot i no presentar

dades ni descriure les diferències o desigualtats existents entre dones i homes als territoris, sí que inclouen a les dones entre la població d'intervenció.

En el mateix sentit, **la majoria dels projectes (el 82%) sí que inclouen entre els seus objectius específics (però no generals), aspectes relacionats amb la igualtat de gènere**. Així, alguns dels objectius que plantegen els projectes són els següents:

- Promoure la transversalitat de la perspectiva de gènere a activitats i espais de participació del PPDC.
- Promoure l'empoderament i la participació de les dones i de grups de dones del barri.
- Promoure la igualtat de gènere, facilitant la incorporació i participació de les dones als projectes en igualtat de condicions.

Es tracta d'objectius que van en la línia del que significa incorporar la perspectiva de gènere en un projecte, però com s'ha mencionat, a la majoria dels PPDC manca una justificació prèvia de la necessitat d'incorporar aquesta perspectiva. És a dir, **al descriure i justificar la necessitat dels projectes, en general no es fa cap menció a les diferències ni desigualtats de gènere existents al territori, però majoritàriament s'inclou a les dones entre la població d'intervenció comunitària i s'incorporen objectius per promoure la igualtat de gènere**.

Pràcticament la totalitat dels projectes (el 91%), quan descriuen les accions que es desenvoluparan per assolir els objectius plantejats, incorporen activitats adreçades a les dones i de sensibilització en matèria de gènere. Així mateix, en les memòries es constata que s'han realitzat activitats d'aquest tipus com per exemple:

- Commemoracions dels dies 8 de Març (Dia Internacional de les Dones) i del 25 de Novembre (Dia Internacional contra la Violència Masclista), en la forma de conferències, exposicions, xerrades, etc.
- Creació de Comissions de gènere o Taules de dones.
- Organització de tallers i espais de trobada per a dones.

D'altra banda, la majoria dels projectes, a l'apartat de definició d'un pla de seguiment i avaluació de les seves accions i objectius, no inclouen indicadors específics ni dades segregades per poder valorar l'assoliment de resultats des de la perspectiva de gènere.

En les memòries d'actuació, es descriu qualitativament com s'han treballat els diversos objectius, sobretot, a partir de la descripció de les activitats realitzades. En general, s'enumeren diverses activitats dutes a terme amb les dones i, en alguns casos, es valora (tot i que de forma força vague) si s'ha avançat o no en l'assoliment dels objectius definits. En pocs casos s'aporten indicadors i es fa una avaluació concreta del grau d'assoliment dels objectius, més enllà d'enumerar les activitats relacionades que s'han dut a terme. En dos projectes sí que s'incorporen dades i nivell d'assoliment dels objectius plantejats en temes de gènere.

De l'anàlisi de les memòries es desprèn que, en major o menor mesura, bona part dels PPDC han realitzat activitats per dones, accions de sensibilització en temes de gènere o actuacions per promoure la incorporació de la perspectiva de gènere en els projectes. Així doncs, els projectes han treballat temes de gènere i, per tant, objectius específics que es plantejaven. No obstant això, cal millorar la diagnosi de gènere als territoris, recolzant-la amb dades sempre que sigui possible, i tenir-la en compte a l'hora de dissenyar i executar els projectes, acompanyant-los

d'indicadors per fer-ho. Per tant, d'aquesta primera anàlisi documental es desprèn que **la majoria dels plans no incorporen de forma transversal la perspectiva de gènere, tot i dur a terme accions que van en aquesta línia.**

Anàlisi del treball de camp (entrevistes i enquestes)

Les entrevistes a personal tècnic i de les entitats gestores també posen en relleu que **la majoria de PPDC porten a terme accions per a les dones.** S'afirma que tenen en consideració quina és la seva situació i intenten millorar-la a partir d'iniciatives que tenen en compte la perspectiva de gènere. En aquest sentit, si bé en el disseny dels projectes, com s'ha vist, no es detectaven ni presentaven diferències ni desigualtats de gènere, en l'execució sí que sembla que aquestes es tenen més en compte. Així, per exemple:

- A partir de la detecció de situacions d'aïllament i manca de xarxa de les dones s'han creat **espais de trobada i relacionals**, on les dones poden ampliar els seus cercles de relació i conèixer recursos.

E_1: Les dones tenen vulnerabilitats afegides: sobrecàrrega de treball familiar, de cura. En els anys de crisi, moltes dones s'han trobat les parelles a l'atur, i les parelles han tingut temes de salut emocional, sent les dones qui han hagut d'aguantar. (...) Des del PDC el que intentem és crear espais de trobada, relacionals, on es pugui reflexionar i buscar eines que permetin alleugerir la vida d'aquestes dones: sobretot la idea de que primer s'han de cuidar elles mateixes per poder cuidar als altres. Són espais relacionals, per ampliar cercles, conèixer recursos i per les novingudes, a través d'un taller de conversa que tenim en castellà, s'intenta donar a conèixer recursos del barri a partir de les necessitats que elles puguin expressar.

- Es té en compte que les dones assumeixen més tasques de cura i domèstiques i, per tal de facilitar la seva participació, **s'adapten els horaris de les activitats i reunions a les seves necessitats, i quan es pot, s'ofereix el servei de cura per infants.** En aquest sentit, el 77% del personal tècnic i de les entitats gestores i el 84% de les veïnes i participants enquestades estan d'acord o molt d'acord amb que les activitats dels PPDC tenen en compte que les dones tenen major responsabilitats de cura cap a fills i filles i persones dependents.

E_9: Es tenen en compte els horaris d'escola per fer reunions, activitats i es faciliten espais de cangurs i espais en els que els nens participin si és possible donat que moltes de les dones fan cures dels nens i familiars.

- Es detecta la necessitat de dur a terme **activitats de sensibilització** en temes d'igualtat de gènere i de prevenció i rebuig de les violències masclistes. Tots els PPDC organitzen activitats **al voltant del 8 de Març i el 25 de Novembre.**

E_3: de cara a les activitats del 25N, una de sensibilització que l'hem treballat amb el PIAD, organitzant un taller d'autodefensa per noies de batxillerat, que ha anat molt bé.

- S'identifiquen necessitats de **millora de competències de les dones** i s'organitzen tallers i activitats per la millora del coneixement de l'idioma, dels seus drets, dels recursos del barri, etc.

- Es promou la **visibilitat i representació de les dones**.

E_10: Es tracta que a les festes participin artistes masculins i femenins per a que es vegi reflectida tota la població.

- **Es fomenta la participació femenina** a través de l'acompanyament en la creació d'iniciatives associatives i la vinculació amb el teixit del barri.

E_4: Per exemple una associació de dones africana, que volen fer coses, les estirem cap al consell de la dona... intentar perquè a part del que elles volen treballar com a col·lectiu, puguin participar amb coses més amples del barri i tinguin contacte amb altres entitats i associacions de dones del barri. Aquí és on podem ajudar-les a créixer i que la seva activitat tingui connexió amb altres coses que es fan al barri.

Entre el personal tècnic i de les entitats gestores, hi ha molt consens en considerar que els PPDC tenen en compte les necessitats de les dones, ja que el 92% de les persones enquestades està d'acord o molt d'acord amb que des dels PPDC es detecten les necessitats específiques de les dones i s'incorporen actuacions per donar-hi resposta. Així mateix, el 60% de les veïnes i participants als PPDC estan d'acord o molt d'acord amb que els PPDC fan activitats adreçades a les dones. Per últim, el 73% del personal tècnic i de les entitats gestores i el 92% de les veïnes i participants als PPDC estan d'acord o molt d'acord amb que totes les accions del PPDC afavoreixen la igualtat entre homes i dones.

Des dels PPDC també **es porten a terme iniciatives per transversalitzar la perspectiva de gènere, encara que, ara per ara, siguin accions força puntuals:**

E_3 El que sí que hem treballat des de fa uns dos anys és la perspectiva de gènere en les activitats, encara que fossin coses molt puntuals. Per exemple, si al Carnestoltes treballàvem amb els joves, doncs fer que hi hagués una reina Carnestoltes. També fem un torneig de futbol, i fem que sigui mixt i hi hagi un "cupó" de participació de noies joves, que ja està implantat i de cara a l'any vinent augmentarem.

E_2: Com activitats pròpies ara tenim les classes de castellà i català i les rutes de salut, amb participació majoritàriament femenina. A les rutes de salut, no, perquè es treballen hàbits de salut, tot i que hi hem posat cullerades de gènere. A les classes sí, perquè hi ha l'objectiu de formació però també el de participació. Intentem que el voluntariat que fa les classes estigui en sintonia amb les línies del PPDC, i el gènere n'és una.

E_8: En les diferents accions, anem tenint en compte quina és la situació d'opressió de les dones per intentar equilibrar aquest fet conscienciant, visibilitzant,...

Tot i això, alguns PPDC expliquen que tenen en compte les situacions de les dones, però que no sempre ni amb totes les activitats ni processos de treball poden fer-ho. Així, per part d'alguns PPDC es considera que **no es disposa de prou recursos humans per poder aplicar de forma transversal i generalitzada la perspectiva de gènere**. Es percep com a quelcom que suposa (més) feina, i es fa referència al volum de feina que ja es realitza. Es considera que no s'arriba a tot i que, en molts casos, les urgències i allò "obligatori" passen per davant, no deixant temps per a la

resta. A la majoria de PPDC també es fa referència a la manca de recursos materials o econòmics per realitzar certes accions com, per exemple, el servei de cura d'infants, havent de recórrer, en alguns casos, a voluntariat.

Des de diversos PPDC s'insisteix en que es treballa per tota la societat, pensant en persones sense fer distincions de gènere.

E_9: S'intenta anar a buscar a tothom. I aquí dins hi ha les dones. Espai o cosa específica per noies, per exemple, jo crec que no ens l'hem plantejat perquè tampoc hem detectat la necessitat (...). Hi ha vegades que fem coses específiques però més pensant en la necessitat dels grups, i si els grups són femenins, doncs ja surt, però no ens hem plantejat de fer una línia de treball de dones. No ho hem plantejat mai així, sinó tenint en compte que en tots els espais hi ha dones, perquè sempre hi ha d'haver homes i dones, de tot.

E_6: Els projectes es munten en relació a les circumstàncies de les persones a les que van adreçades partint d'un diagnòstic previ. No hi ha una especificitat però es treballa tenint en compte els col·lectius vulnerables. Es té en compte la participació en diferents espais de les dones però es tracta de normalitzar les situacions posant l'accent en les persones i no en les característiques que les fan vulnerables.

Aquesta perspectiva, en molts casos pot estar ocultant les desigualtats de gènere que es donen en tots els àmbits en els que intervenen els PPDC. En d'altres, projectes que inicialment no s'han pensat exclusivament per dones, la pròpia dinàmica i el fet que les seves participants siguin principalment dones ha fet que hagin anat evolucionant i ara es tingui en compte.

E_11: La perspectiva de gènere ve en part donada perquè la majoria de les persones que participen als espais comunitaris són dones, així doncs, les temàtiques, activitats i temes tractats a les diferents comissions tenen ull de dona.

E_8: Per exemple, en projectes molt feminitzats, l'horari dels grups de costura s'adeqüen al horaris de cura de fills o es tracta de trobar una alternativa o espai per a que els nens estiguin atesos.

De fet, la major participació femenina en les activitats i processos de treball dels PPDC fa que des de molts PPDC es plantegi que això ja assegura la perspectiva de gènere. Tanmateix, no sempre és així, ja que comptar amb la veu de les dones és important des de la perspectiva de gènere, però això no implica necessàriament que aquesta perspectiva s'incorpori.

E_4: No fem discriminacions positives, al revés, no tenim necessitat d'afavorir que hi hagi més dones, perquè participen a molts espais. I a l'haver-hi tantes dones ja hi ha aquesta perspectiva.

Del treball de camp també es desprèn que **no sempre hi ha homogeneïtat a l'interior dels PPDC a l'hora d'aplicar la perspectiva de gènere**. És a dir, hi ha personal tècnic comunitari amb coneixements de gènere o sensibilitat en la matèria, que fa que el tingui en compte a l'hora de treballar, però dins del mateix PPDC es poden trobar altres professionals de l'equip comunitari que no disposen de tants coneixements i tenen més dificultats per treballar des d'aquesta perspectiva o no ho tenen tant en compte.

E_7: Hi han projectes específics per dones i es treballa el gènere de manera transversal. Cada comissió treballa la perspectiva de gènere de la seva pròpia manera, hi ha comissions que ja estan sensibilitzades i altres que necessiten més reforç. Algunes de les comissions ja busquen formacions pel seu compte.

En un altre sentit, des d'alguns PPDC s'apunta que no es pot *imposar* la perspectiva de gènere a l'acció comunitària. Cal que, o bé sorgeixi del territori com una voluntat o preocupació més o menys explícita, fet que s'ha d'aprofitar des del PPDC per acompanyar aquesta necessitat i intentar donar-hi resposta, o bé s'ha d'anar fent un treball lent i subtil per evitar resistències i respectar els ritmes del territori.

E_5: Si està present en el pla i hi ha una línia de treball de gènere és perquè el teixit associatiu i social ho ha demanat, com va ser l'associació de dones del barri. Ara s'està començant a crear una comissió de coeducació i feminismes a l'AFA d'una escola i ens hi estem vinculant i involucrant més gent, però a partir d'una idea d'unes veïnes que van venir i ens van dir que volien fer algo a nivell de barri en feminismes i gènere però no sabien el què. A partir d'aquí ens vam ajuntar unes quantes entitats i vam decidir començar a fer un diagnòstic. [...] Jo crec que cal caminar a poc a poc. Quan es comença a treballar la perspectiva de gènere des d'un barri, s'ha de respectar tot el procés i reflexions que s'hagin de fer.

E_5: Cada entitat és un món, en un barri hi ha realitats molt diferents, hi ha entitats i veïns i veïnes molt més sensibilitzades i d'altres que no tant. Amb aquestes últimes la part de formació i sensibilització potser seria necessària però amb molta cura perquè potser serien persones que al sentir la paraula perspectiva de gènere potser s'allunyen, caldria fer sensibilització.

E_7: [Cal] donar formacions a entitats molt masculinitzades que no tenen el discurs feminista assumit com a propi, entitats del Tercer sector amb juntes molt masculinitzades.

Un altre dels aspectes que cal tenir en compte a l'hora d'incorporar la perspectiva de gènere és **l'ús d'un llenguatge inclusiu i no sexista en les comunicacions** que es realitzen en el marc dels PPDC. Tots els PPDC són conscients de la importància d'aquest aspecte i intenten fer un ús del llenguatge i d'imatges no sexistes. Així, el 88% del personal tècnic i de les entitats gestores enquestat està d'acord o molt d'acord amb que es fa un ús de llenguatge no sexista, i el 92% que s'usen imatges no discriminatòries ni estereotipades. Tot i així, cal apuntar que la comunicació no sexista s'incorpora fruit de l'interès personal i la voluntat del personal tècnic, i es destaca que no es disposa d'eines o coneixement suficient, sense saber si s'està fent bé. Per tant, es reconeix que falta formació al respecte.

E_1: Les tècniques del PDC ho hem anat implementant a nivell de xarxes socials, cartellera, mailing,... perquè ho tenim clar i ens ho creiem. No hem fet formació específica però anem llegint sobre el tema.

E_8: Es fa un ús de llenguatge no sexista, feminitzat i inclusiu en moltes taules però es veu més com una tasca personal de les persones participants que perquè hi hagi una voluntat des de les direccions de les diferents administracions i serveis: imatges no sexistes, llenguatge inclusiu tot i que es respecta molt el que aporten les entitats i veïnes, es té molta cura en que no sigui discriminatori.

E_3: Intentem tenir-ho en compte, que sigui inclusiu, però igual ens faltaria algun tipus de formació. També que l'ús de figures sigui equitativa. Ho tenim bastant incorporat però igual una persona experta ens diu que no ho fem bé.

I és que, més enllà de la formació en comunicació inclusiva de gènere, per tal de poder incorporar de forma efectiva la perspectiva de gènere és necessari disposar de coneixements en la matèria. Entre els PPDC analitzats, hi ha personal tècnic amb coneixements de gènere i, com s'ha vist, en tots els plans es fan actuacions o iniciatives que mostren que, almenys en determinades ocasions, es té en compte. Ara bé, excepte en alguns casos, en general **caldria major coneixement específic sobre què vol dir incorporar la perspectiva de gènere i com fer-ho en el marc de l'acció comunitària**. En aquesta línia, la majoria de PPDC han assenyalat que necessiten accedir a formació en aquest àmbit per tal de millorar la incorporació de la perspectiva de gènere als projectes. Així mateix, assenyalen que és necessari acompanyar i oferir formació a les entitats perquè també puguin incorporar la perspectiva de gènere, ja que si bé els diversos PPDC han avançat en aquest sentit, no sempre les entitats del territori ho han fet.

Finalment, i sobre la base del que s'ha apuntat fins ara, els PPDC treballen per incorporar la perspectiva de gènere seguint estratègies diverses:

1. Hi ha PPDC que disposen d'una línia de treball o comissió de dones (o de gènere), que és qui lidera les actuacions orientades a les dones o la sensibilització amb temes de gènere.
2. Hi ha PPDC que no disposen de cap línia de treball específica en gènere però que intenten incorporar-lo de manera transversal.
3. Hi ha PPDC que combinen ambdues estratègies.
4. Finalment, hi ha PPDC que no tenen comissió de gènere ni estratègia de transversalització del gènere però que tenen en compte el gènere en algunes activitats, i estan treballant per a donar-li més entitat.

Així doncs, i en resposta a la pregunta de si els projectes comunitaris es dissenyen, executen i avaluen des de la perspectiva de gènere, es pot concloure que, **des d'estratègies diverses, tots els PPDC estan treballant i avançant en aquesta sentit. Això no obstant, no es pot afirmar que, de forma generalitzada i en les diferents línies de treball dels PPDC hi hagi una incorporació sistemàtica i transversal de la perspectiva de gènere**. Fer-ho significaria que des dels diversos processos comunitaris i línies de treball de cada PPDC, es tinguessin sempre en compte les diferències de necessitats i situacions de les dones i els homes del barri, així com les desigualtats existents, vetllant per promoure la igualtat i evitar les discriminacions de gènere. **Els PPDC són conscients d'aquesta necessitat i estan duent a terme processos de treball per tenir-ho en compte, però cal que s'acompanyi més aquest procés i es facilitin eines i coneixements específics per fer-ho.**

06

6. Conclusions

L'objectiu d'aquest estudi ha estat, d'una banda, avaluar la presència de les dones i els rols que aquestes desenvolupen als PPDC. I, de l'altra, valorar en quina mesura s'integra la perspectiva de gènere en el disseny, la implementació i l'avaluació de les accions i projectes comunitaris que es duen a terme amb el finançament de l'Ajuntament de Barcelona. A continuació, es recullen les principals conclusions a les que s'ha arribat.

- Pel que fa al primer objectiu, es confirma que **l'acció comunitària és un espai de participació de les dones**. Són les principals participants en les activitats, processos i taules de treball comunitaris, tant si ho fan individualment com a veïnes, com a professionals o com a membres d'associacions del barri. I aquesta participació, que numèricament és superior respecte a la dels homes (amb xifres que se situen entre el 57% i el 91% de dones, en funció del rol que aquestes desenvolupen), va més enllà de la simple presència, ja que **les dones formen part dels espais de decisió i influència dels PPDC, exercint rols actius i de lideratge**. Així ho considera més d'un 80% dels equips tècnics i de les entitats gestores dels PPDC, i un 62% de les participants i veïnes.
- Tot i que hi ha consens en què el clima que es respira als espais de participació i treball dels PPDC és de respecte entre dones i homes (així ho percep un 77% del personal tècnic i/o de les entitats gestores dels PPDC i un 96% de les participants i veïnes), **en algunes ocasions s'identifiquen comportaments sexistes i intents puntuals per part d'alguns homes de copar temps d'intervenció i torns de paraula**. Cal tenir en compte que el sexisme encara està molt arrelat a la nostra societat i que es dona de forma quotidiana, de manera més o menys visible o subtil. Així doncs, no és estrany que en el marc de l'acció comunitària, com en qualsevol altre àmbit, hi tinguin lloc conductes sexistes que no sempre són detectades. El que és important és que aquestes es puguin identificar. Com que no sempre és així, **cal sensibilitzar i actuar per detectar-les, rebutjar-les i evitar que segueixin produint-se**.
- La participació femenina als processos comunitaris és vista com **una font d'empoderament per a les dones, en termes personals, socials i col·lectius**. Els equips tècnics comunitaris (amb xifres

entorn al 90%) afirmen que s'observa una millora de les seves competències i capacitats, l'ampliació de la seva xarxa de relacions, un major coneixement dels seus drets, un increment del seu protagonisme i de la seva autonomia, etc. L'empoderament ve facilitat tant per la participació de les dones en activitats dels PPDC (grups, tallers, formació, etc.) com en les dinàmiques i processos de treball comunitaris (en el marc de comissions, taules, jornades, etc.). Si bé és cert que es relaten processos d'empoderament de dones que participen des de diferents posicions i rols als PPDC, es destaca que aquests són més visibles per les dones que provenen del teixit associatiu i també per aquelles que es troben en situacions de major vulnerabilitat.

- En relació al segon objectiu de l'estudi, es pot concloure que **tots els PPDC estan treballant per incorporar la perspectiva de gènere als projectes**, encara que tenen punts de partida i enfocaments diversos. La majoria de PPDC, en els seus dissenys incorporen objectius específics relacionats amb la igualtat de gènere (un 82% dels PPDC analitzats) i porten a terme accions en aquesta línia (un 91% dels projectes). Les accions desenvolupades són tant orientades a les dones (en la línia de les polítiques d'igualtat) com per incorporar la perspectiva de gènere (en la línia de la transversalitat de gènere). Tot i així, **caldrà millorar la diagnosi de gènere als territoris**, recolzant-la amb dades sempre que sigui possible (un 64% dels PPDC no incorpora cap dada segregada per sexe), **i tenir-la en compte a l'hora de dissenyar i executar els projectes, incorporant indicadors en aquest sentit**. També és necessari adoptar una mirada més centrada en les desigualtats i les relacions de poder entre homes i dones que tenen lloc en tots els àmbits en els que intervenen els PPDC. En definitiva, cal dur a terme un exercici més conscient i integral a l'hora d'incorporar la perspectiva de gènere. Però per fer-lo, es precisa de més coneixement, acompanyament i eines.
- Per últim, el treball de camp també ha posat de manifest la necessitat de planificar una estratègia per integrar la perspectiva de gènere en els PPDC. Hi ha equips tècnics amb persones que tenen formació en la matèria, però ni és el cas de tots els PPDC ni sempre es comparteixen aquests coneixements. Això genera certa heterogeneïtat en el grau d'incorporació d'aquesta perspectiva, fins i tot dins dels propis PPDC. Per tant, **caldrà una major posada en comú i definició d'una estratègia conjunta perquè la incorporació de la perspectiva de gènere als PPDC sigui realment transversal i generalitzada. D'aquesta manera, l'acció comunitària podria ser en si mateixa un mecanisme d'avenç i d'empoderament de les dones. I, a la vegada, treballant des del feminisme, integraria mecanismes d'innovació democràtica en la participació ciutadana.**

07

7. Recomanacions

Sobre la base de les conclusions exposades i per tal de promoure la incorporació de la perspectiva de gènere als PPDC finançats per l'Ajuntament de Barcelona, a continuació es fan recomanacions i propostes d'actuació per avançar en aquesta línia:

- En primer lloc, i per tal de fer palès el compromís municipal d'incorporar la perspectiva de gènere en el conjunt de les seves polítiques, programes i projectes comunitaris, es proposa **incorporar de forma efectiva la perspectiva de gènere a la convocatòria de subvencions** per a la planificació, la gestió i el seguiment de plans i processos de desenvolupament comunitaris de caràcter plurianual a la ciutat de Barcelona. En aquest sentit, es recomana integrar-la de forma explícita tant als textos de convocatòria com als formularis. En paral·lel, d'una banda, caldrà establir els criteris sobre com avaluar la incorporació de la perspectiva de gènere en la valoració dels projectes presentats i com fer-ne el seguiment en els projectes que es financin. I, de l'altra, serà necessari facilitar als equips tècnics i referents de les entitats gestores dels PPDC les eines per poder incorporar la perspectiva de gènere als projectes.
- En segon terme, tal com es desprèn de l'anàlisi realitzada i com també han verbalitzat els mateixos PPDC, cal un coneixement més aprofundit i compartit sobre què és, què implica i com es pot incorporar la perspectiva de gènere a l'acció comunitària. Així doncs, es proposa **dur a terme formació tant en perspectiva de gènere com en comunicació no sexista** pels equips tècnics dels PPDC. Cal oferir espais de formació, sensibilització i reflexió conjunta per tal de compartir conceptes, posicionament i discurs, així com disposar d'eines pràctiques per incorporar la perspectiva de gènere als PPDC i als barris i, així, també arribar a les entitats.
- Paral·lelament, es proposa intensificar, per part de la Direcció de Serveis d'Acció Comunitària de l'Ajuntament, **l'acompanyament, el seguiment i el suport als PPDC en matèria de gènere**, transferint metodologia, fent reunions de seguiment per poder donar resposta a reptes concrets

que es plantegin dins dels PPDC i territoris, analitzant els indicadors que es sol·liciten i presenten i, si cal, pensar-ne d'altres de més rellevants, etc.

- Per últim, i per tal d'avançar en la prevenció i eradicació del sexisme en el marc de l'acció comunitària, es proposa treballar en l'elaboració col·lectiva d'un **protocol per visibilitzar el compromís que els PPDC siguin espais on es rebutja el sexisme.**

08

8. Eines i recursos per incorporar la perspectiva de gènere

Tant a les conclusions com a les recomanacions s'assenyala la necessitat de facilitar eines per incorporar la perspectiva de gènere als equips tècnics dels PPDC. Sens perjudici de totes aquelles que es puguin anar facilitant a futur, aquest apartat aporta un primer conjunt d'eines i recursos de l'Ajuntament de Barcelona en aquesta matèria.

Perspectiva de gènere

- Útil Pràctic 26 de Torre Jussana, [Manual sobre la incorporació de la perspectiva de gènere i mesures d'igualtat per a entitats](#) Es tracta d'un material pràctic elaborat pel Departament de Transversalitat de Gènere de l'Ajuntament de Barcelona i Torre Jussana per donar suport a les entitats a l'hora d'incorporar la perspectiva de gènere. S'adapta a les necessitats de les associacions de Barcelona en matèria d'igualtat de gènere, tant en el seu funcionament intern com pel que fa a les activitats i projectes que impulsen.
- [Assessorament a entitats en perspectiva de gènere i mesures d'igualtat.](#) És un servei ofert conjuntament per Torre Jussana i el Departament de Transversalitat de Gènere de l'Ajuntament de Barcelona, on s'ofereix a les associacions un programa d'assessorament i acompanyament en matèria d'igualtat i perspectiva de gènere. El programa està dissenyat per a què les associacions i entitats de la ciutat puguin treballar de manera autònoma la perspectiva de gènere i desenvolupar mesures en matèria d'igualtat, tant en el seu funcionament intern com pel que fa a les activitats i projectes que impulsen.

Comunicació no sexista

- [Guia d'ús no sexista del llenguatge.](#) És una guia elaborada per la Direcció de Comunicació i el Departament de Transversalitat de Gènere de l'Ajuntament de Barcelona amb l'objectiu de millorar la visibilitat de les dones en la comunicació quotidiana. És una eina pràctica que, en

forma de decàleg, combina la sensibilització amb recursos i exemples per fer servir una comunicació més conscient i inclusiva.

Dades estadístiques

- [Dades per barris segregades per sexe.](#) El Departament d'Estadística i Difusió de Dades de l'Ajuntament de Barcelona disposa de dades per barris de tipus demogràfic, laboral o social segregades per sexe.

Altres recursos

- [Recursos pedagògics per a l'equitat de gènere.](#) Són materials didàctics en format digital que permeten treballar temes com el ciberassetjament, la violència masclista a l'espai públic, les masculinitats o la prevenció de l'assetjament i l'abús sexual i per raó de sexe a l'esport.
- [Mapa d'entitats feministes de la ciutat.](#) Es tracta d'un mapa interactiu d'entitats i grups feministes i de dones que treballen per la igualtat de gènere a Barcelona. Es pot fer una cerca segons àmbit d'actuació, tipus d'acció i districte.

09

9. Bibliografia

- Ajuntament de Barcelona (2016), **Cap a una política pública d'acció comunitària. Marc conceptual, estratègic i operatiu**. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Bayo Barroso, Nora; Maya-Jariego, Isidro (2014), **Participación comunitaria, empoderamiento y salud percibida de mujeres en el entorno rural de Sevilla**. *Apuntes de Psicología*. Vol 32, núm 1. Pàgines 65-76.
- Castillo, Maria Teresa; Viga, Maria Dolores; Pérez Ramos, Alicia Mercedes (2003), **Puntualidad y duración en las reuniones comunitarias. Relaciones de género en la participación comunitaria**. *Revista de la Universidad Autónoma de Yucatán*, vol.18, número 225.
- Centre per la Igualtat i Recursos per a les Dones (2017), Útil pràctic 26. **Manual sobre la incorporació de la perspectiva de gènere i mesures d'igualtat per a entitats**. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Cruz Gallach, Helena (2017), **La perspectiva de gènere: exigència i necessitat**. A *Transformar la ciutat amb la ciutadania: criteris i reflexions per al Pla de Barris de Barcelona*. Ajuntament de Barcelona: Barcelona.
- Del Rey Puentes, Elia; Montero Monferrer, María (2007), **Una experiencia de trabajo desde la perspectiva de género: proyecto de intervención comunitaria con mujeres en la zona de Valdebernardo**. *Educación Social*, 37. Pàgines 119-127.

10

10. Annexos

10.1. Annex 'Guió de l'entrevista semiestructurada a professionals de l'entitat gestora o personal tècnic específic de cada PPDC'

Nom:
PPDC:
Càrrec:
Dades de contacte:
Dia i hora de realització de l'entrevista:

1. Context en el que sorgeix el PPDC i principals línies d'actuació.
2. Consideració de les situacions específiques de les dones en el disseny. Exemples. Respostes.
3. Participació de dones al PPDC. Perfils i rols.
4. Presència de dones en posicions de poder i als espais de més reconeixement i visibilitat dels PPDC.
5. PPDC com a oportunitat d'empoderament de les dones. Exemples i com fomentar-lo.
6. Comunicació del PPDC. Llenguatge i imatges. Criteris que es tenen en compte.

10.2. Annex 'Guió del grup de discussió amb dones participants a PPDC en termes d'usuàries i/o veïnes dels barris en els que s'implementen'

Data:
Lloc:
Perfil de les persones participants:
Nom del moderador/a:
Hora d'inici:
Hora de finalització:
Durada:
Observacions:

INTRODUCCIÓ (5 min)

- Agraïment de la participació
- Presentació de la persona moderadora
- Presentació dels objectius del grup de discussió: conèixer la seva experiència i valoració de la seva participació en el PPDC.
- Consignes de funcionament:
  - Confidencialitat (advertir tractament agregat)
  - Apunts i gravació (facilitar el tractament de dades, no difusió)
  - Iniciar gravació
  - Durada: 1h-1h30 'aprox.

PRESENTACIÓ

Dinàmica 1: Presentació amb el rellotge (10 min). Format: individual.

QUÈ US HA APORTAT EL PDC

Dinàmica 2: Coses positives (20 min). Format: individual-grupal.

- Quines coses positives us ha aportat el PPDC?
- A l'àmbit personal, familiar, social, ...?

PARTICIPACIÓ

Dinàmica 3: dificultats a l'hora de participar / Punts forts (20 min). Format: Parelles.

- Heu pogut participar en les coses que s'han posat en marxa?
- Us heu sentit sempre còmodes participant al PPDC/activitats del PPDC?
- Creieu que s'han posat facilitats perquè poguéssiu participar?
- Heu pogut decidir en relació a les coses que s'han posat en marxa? Quines decisions heu pogut prendre?
- Creieu que el PPDC ha fet coses especialment adreçades a les dones del barri? Quines?

FUTUR

Dinàmica 4: Reptes i propostes (20 min). Format: grups.

- Què faltaria per millorar la participació de les dones al PPDC?
- Què caldria que fes el PPDC per donar millor resposta a les necessitats de les dones del barri?

TANCAMENT

Tancament: En roda cadascuna descriu què aporta la participació de les dones en una paraula o frase (10 min).

AGRAÏMENTS

- Agraïments per destinar temps a l'estudi.
- Preguntar si algú vol afegir alguna cosa més o algun element que no hem preguntat.
- Recordar ús de les dades.

10.3. Annex 'Qüestionari de l'enquesta online adreçada a personal de les entitats gestores i personal tècnic dels PPDC'

Digues si estàs d'acord o en desacord amb les següents afirmacions:

1.- Es dona una **major presència de dones** que d'homes als processos comunitaris.

	Molt d'acord	D'acord	En desacord	Molt en desacord	NS/NC*
Entre les entitats que hi col·laboren					
Entre el personal tècnic					
Entre les persones que hi participen					

* NS: sempre que sigui possible, evitar respondre amb un NS/NC

2.- Al teu PPDC, les dones estan presents als **espais i posicions de decisió, influència, reconeixement i visibilitat**.

	Molt d'acord	D'acord	En desacord	Molt en desacord	NS/NC*
A les entitats que hi col·laboren					
Entre el personal tècnic					
Entre les persones que hi participen					

* NS: sempre que sigui possible, evitar respondre amb un NS/NC

3.- Els processos comunitaris representen per a les dones una **oportunitat d'empoderament**.

	Molt d'acord	D'acord	En desacord	Molt en desacord	NS/NC*
Les dones de les entitats col·laboradores del PPDC					
Milloren les seves competències (autoestima, comunicació, etc.)					
Enforteixen el seu protagonisme					
Guanyen autonomia					
Guanyen poder per gestionar i impulsar canvis en les relacions de subordinació					
Les dones que formen part del personal tècnic					
Milloren les seves competències (autoestima, comunicació, etc.)					
Enforteixen el seu protagonisme					
Guanyen autonomia					
Guanyen poder per gestionar i impulsar canvis en les relacions de subordinació					
Les dones participants					
Milloren les seves competències (autoestima, comunicació, etc.)					
Enforteixen el seu protagonisme					
Guanyen autonomia					
Guanyen poder per gestionar i impulsar canvis en les relacions de subordinació					

* NS: sempre que sigui possible, evitar respondre amb un NS/NC

4.- Els projectes es **dissenyen i implementen des de la perspectiva de gènere**.

	Molt d'acord	D'acord	En desacord	Molt en desacord	NS/NC*
Detecten les necessitats específiques de les dones i els homes					
Incorporen actuacions concretes per donar resposta a aquestes necessitats					
Totes les accions del PPDC afavoreixen la igualtat entre dones i homes					
Es fa ús de llenguatge no sexista					

Es fa ús d'imatges no discriminatòries i estereotipades					
Es vetlla perquè les dones puguin participar i tinguin veu a totes les activitats del PPDC					
En les activitats del PPDC el clima sempre és respectuós entre dones i homes.					
No hi ha homes que tinguin comportaments sexistes en les activitats del PPDC.					
Les activitats del PPDC tenen en compte que les dones tenen major responsabilitats de cura cap a fills i filles i persones dependents.					

* NS: sempre que sigui possible, evitar respondre amb un NS/NC

10.4. Annex 'Qüestionari de l'enquesta en paper adreçada a les persones participants del PPDC'

Barri:

Digues si estàs d'acord o en desacord amb les següents afirmacions:

	Molt d'acord	D'acord	En desacord	Molt en desacord	NS/NC*
Hi ha més dones que homes participant en les activitats del PPDC					
Les dones participen en totes les activitats que s'organitzen.					
Les dones només participen en activitats especialment adreçades a elles.					
Les dones estan igual de presents que els homes en els espais de decisió.					
El PPDC fa activitats especialment adreçades a les dones.					
En tot el que fa el PPDC es promou la igualtat entre homes i dones.					
En les activitats del PPDC el clima sempre					

és respectuós entre dones i homes.					
No hi ha homes que tinguin comportaments sexistes en les activitats del PPDC.					
Les activitats del PPDC tenen en compte que les dones tenen major responsabilitats de cura cap a fills i filles i persones dependents.					

* NS: sempre que sigui possible, evitar respondre amb un NS/NC

10.5. Annex 'Guió de les observacions directes d'activitats/reunions dels PPDC'

Fitxa tècnica

Data:
Lloc:
PPDC:
Activitat/reunió:
Número i sexe de participants:

- Conducció/facilitació de l'activitat/reunió
  - Participació femenina i masculina.
  - Quins rols ocupen dones i homes.
  - Actituds respecte les aportacions de dones i homes.
- Ocupació de l'espai
  - Com s'ocupa el lloc físic. On són dones i homes.
- Torns de paraules
  - Participació femenina i masculina (freqüència).
  - Com es demanen les paraules.
  - Repartiment del temps.
  - Actituds respecte les paraules i aportacions de dones i homes.
- Presa de decisions
  - Com es prenen les decisions.
  - Pes de dones i homes a l'hora de prendre-les.

10.6. Annex 'Taules d'execució del treball de camp qualitatiu'

Entrevistes Semiestructurades a professionals de l'entitat gestora o personal tècnic específic de cada PPDC

Codi	Perfil	Data de l'entrevista
E_1	Membre de l'equip tècnic comunitari	22/11/18
E_2	Membre de l'equip tècnic comunitari	28/11/18
E_3	Membre de l'equip tècnic comunitari	03/12/18
E_4	Membre de l'equip tècnic comunitari	03/12/18
E_5	Membre de l'equip tècnic comunitari	05/12/18
E_6	Membre de l'equip tècnic comunitari	10/12/18
E_7	Membre de l'equip tècnic comunitari	10/12/18
E_8	Membre de l'equip tècnic comunitari	17/12/18
E_9	Membres del GM i de l'entitat gestora	21/01/19
E_10	Membre de l'equip tècnic comunitari	22/01/19
E_11	Membre de l'equip tècnic comunitari	23/01/19

Grup de discussió amb dones

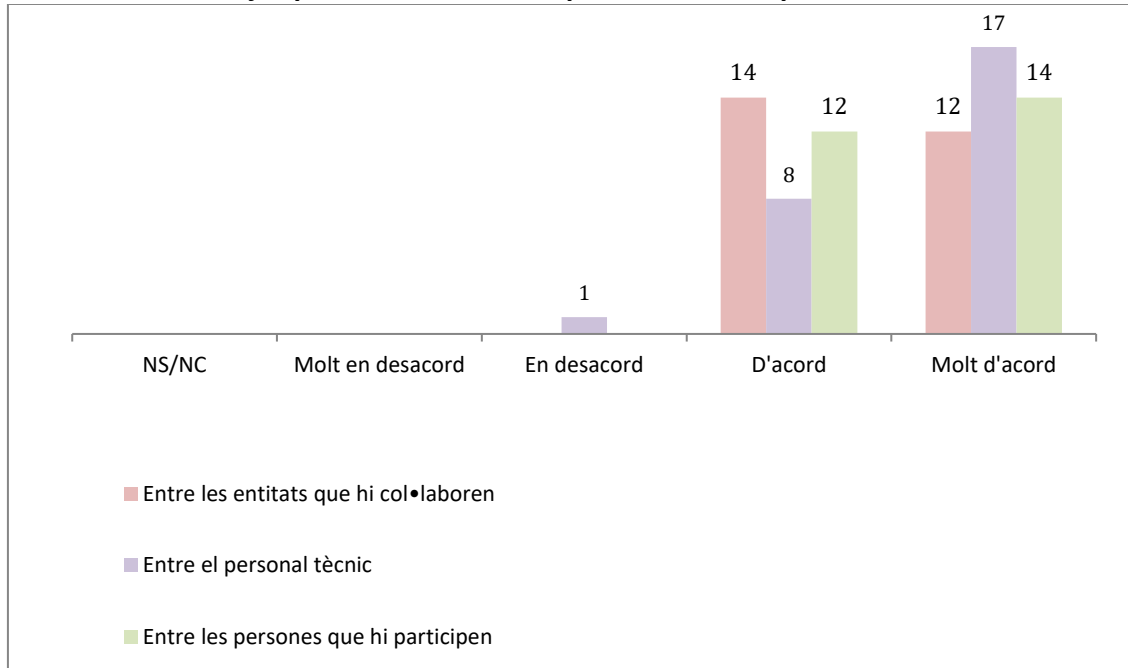
Codi	Perfil	Data
GD_1	5 dones participants del PPDC de Roquetes	05/12/2018

Observacions a PPDC

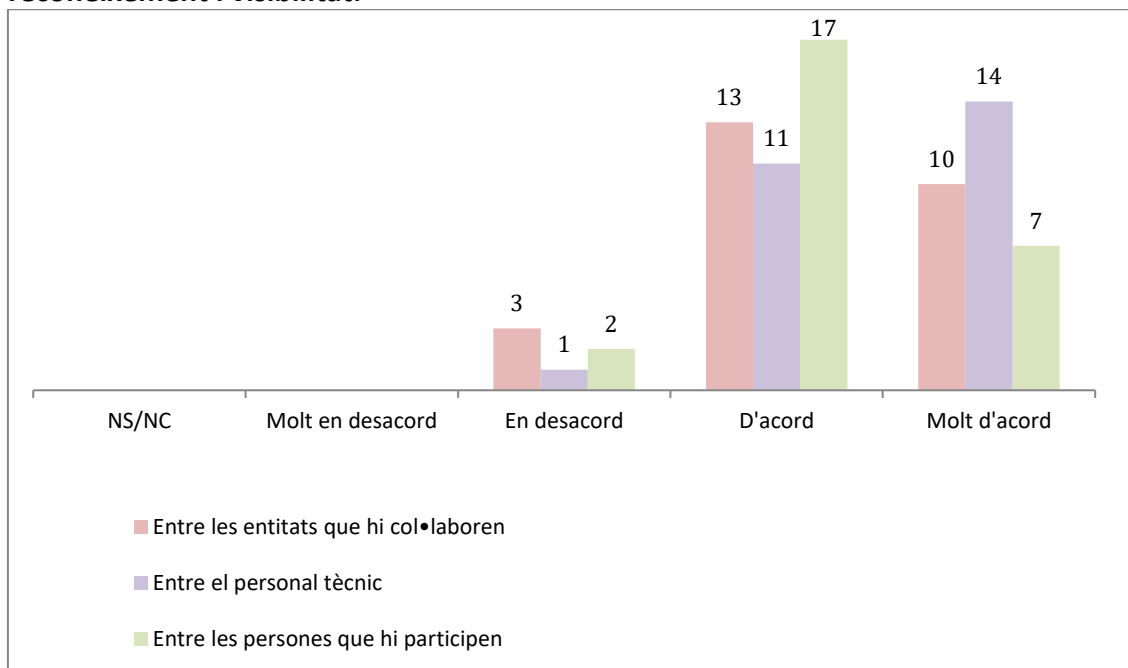
Activitat	PPDC	Data
Comitè tècnic	Roquetes	15/11/2018
Jornada comunitària	Carmel	29/11/2018
Taula de salut	Poblesec	10/12/2018

10.7. Annex 'Gràfics de l'enquesta a personal tècnic i de les entitats gestores dels PPDC'

1. Es dona una major presència de dones que d'homes als processos comunitaris.

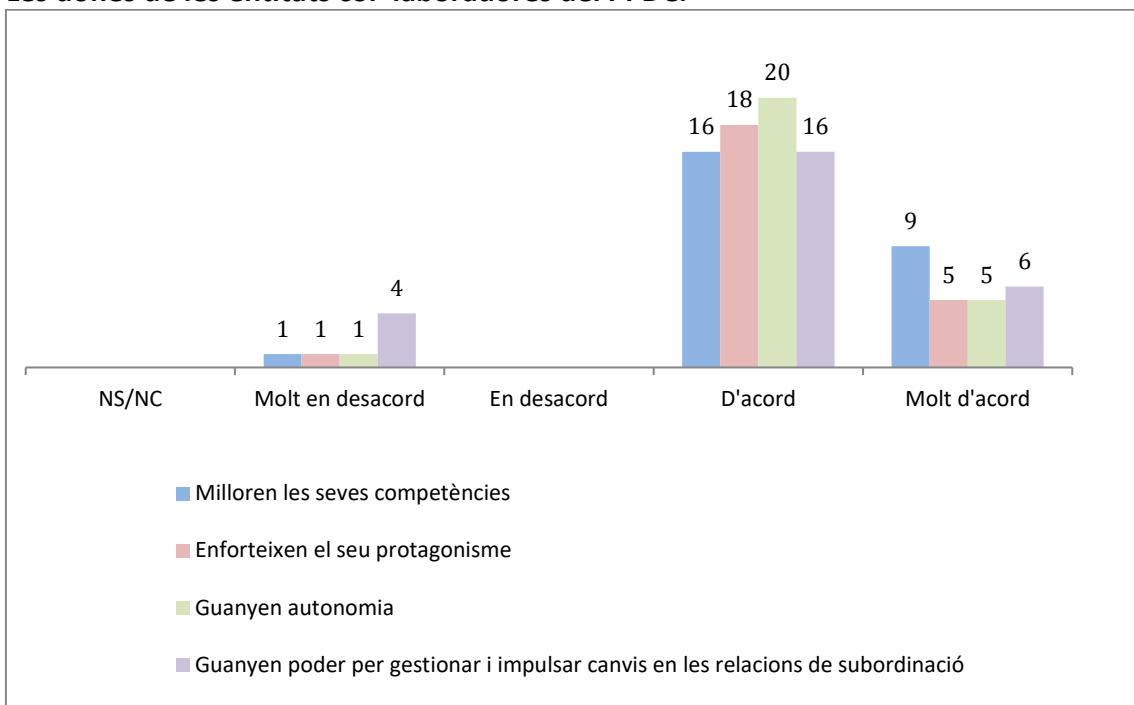

2. Al teu PPDC, les dones estan presents als espais i posicions de decisió, influència, reconeixement i visibilitat.

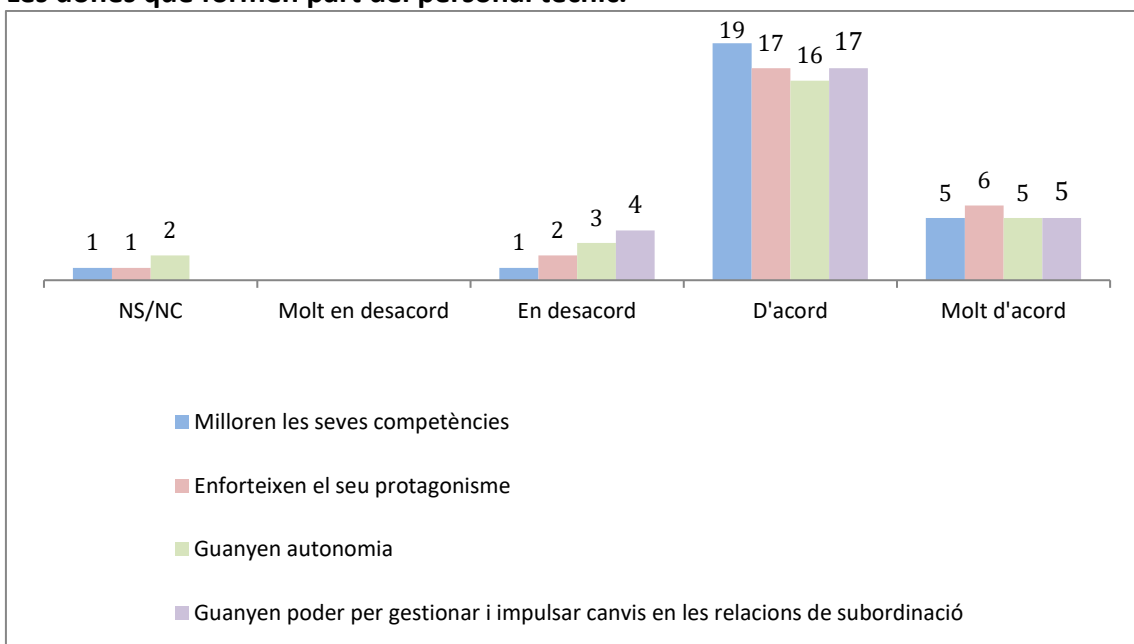

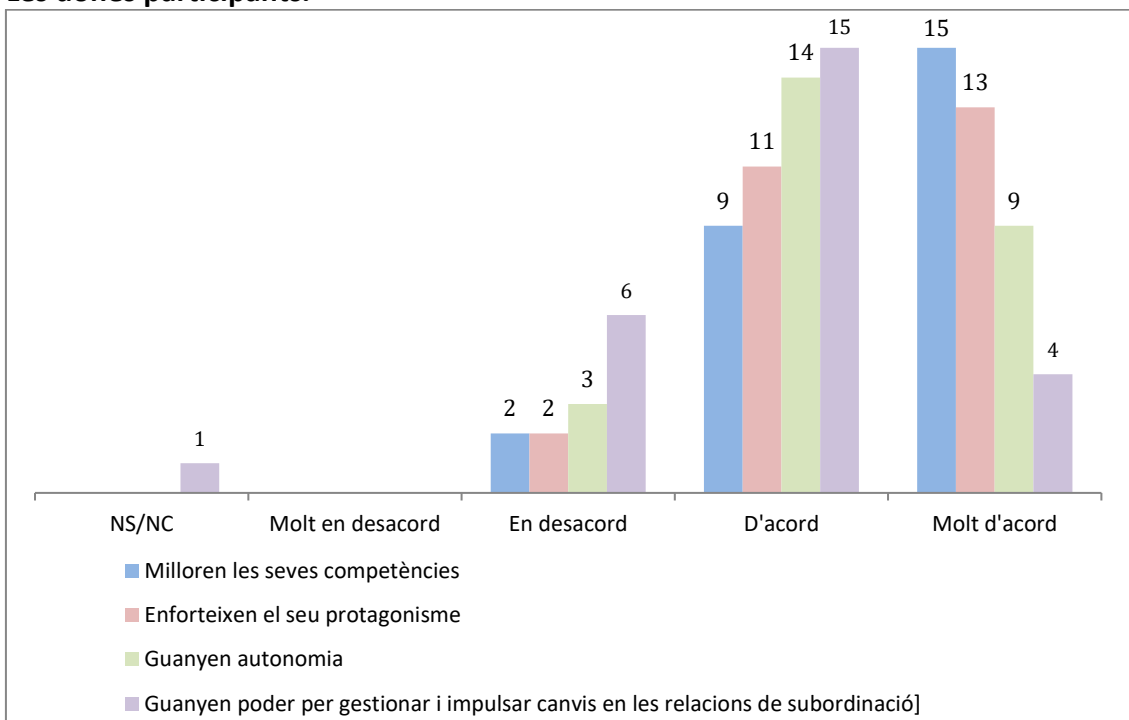
3.a. Els processos comunitaris representen per a les dones una oportunitat d'empoderament. Les dones de les entitats col•laboradores del PPDC.

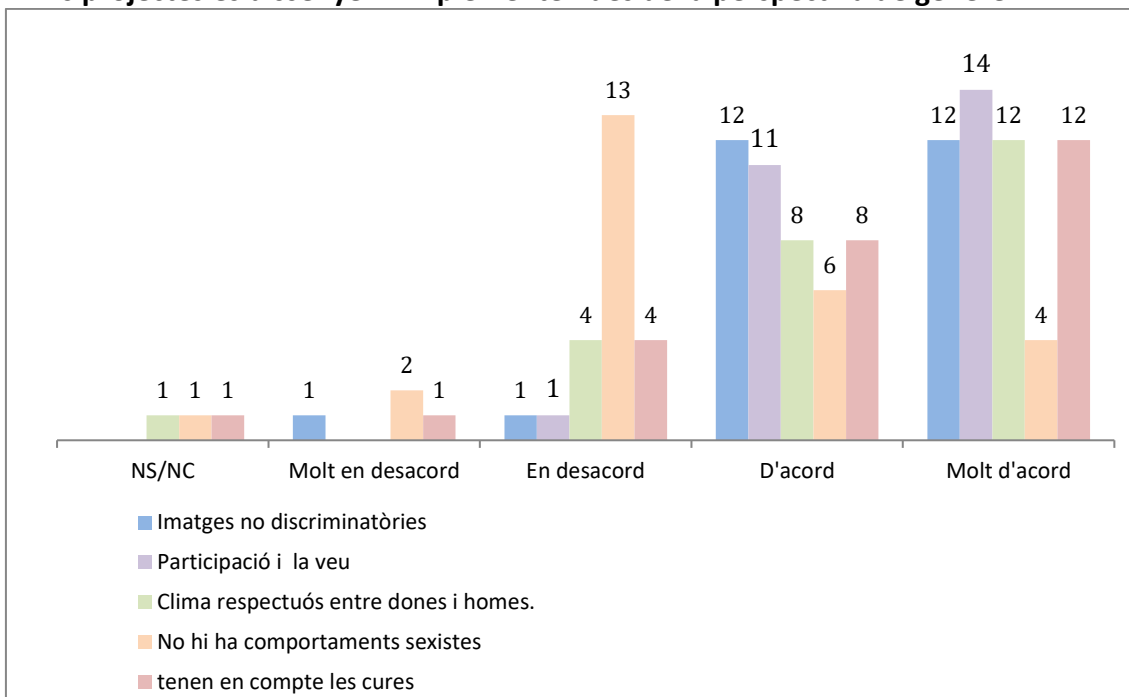
3.b. Els processos comunitaris representen per a les dones una oportunitat d'empoderament. Les dones que formen part del personal tècnic.

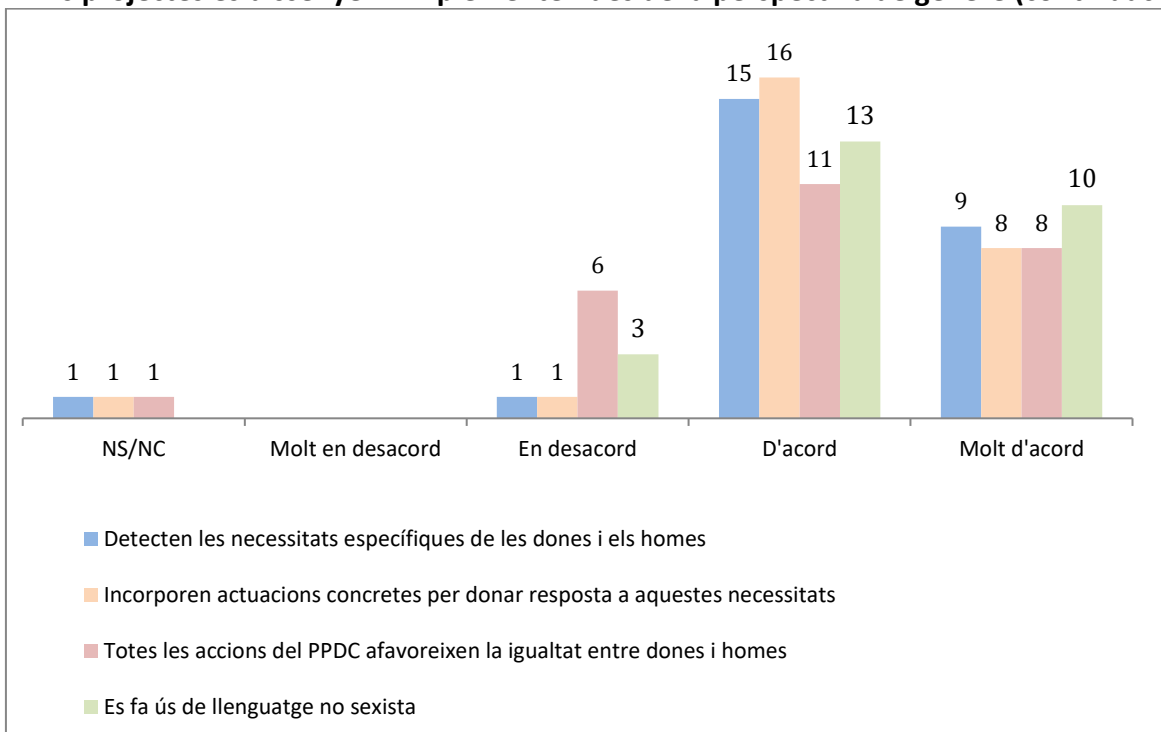
3.c. Els processos comunitaris representen per a les dones una oportunitat d'empoderament. Les dones participants.

4. Els projectes es dissenyen i implementen des de la perspectiva de gènere.

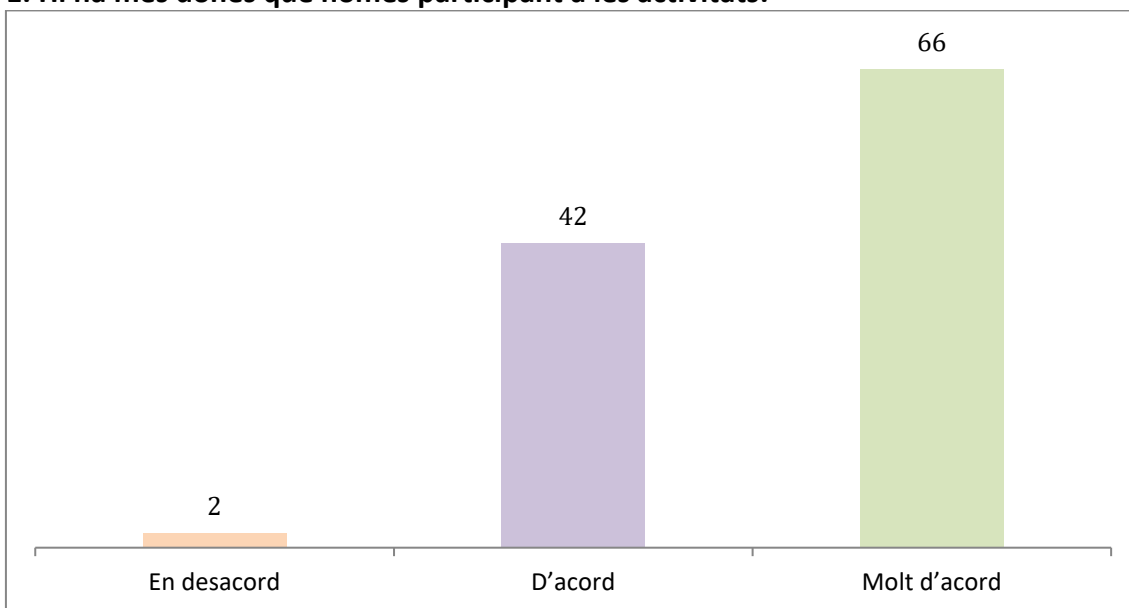

4. Els projectes es dissenyen i implementen des de la perspectiva de gènere (continuació).

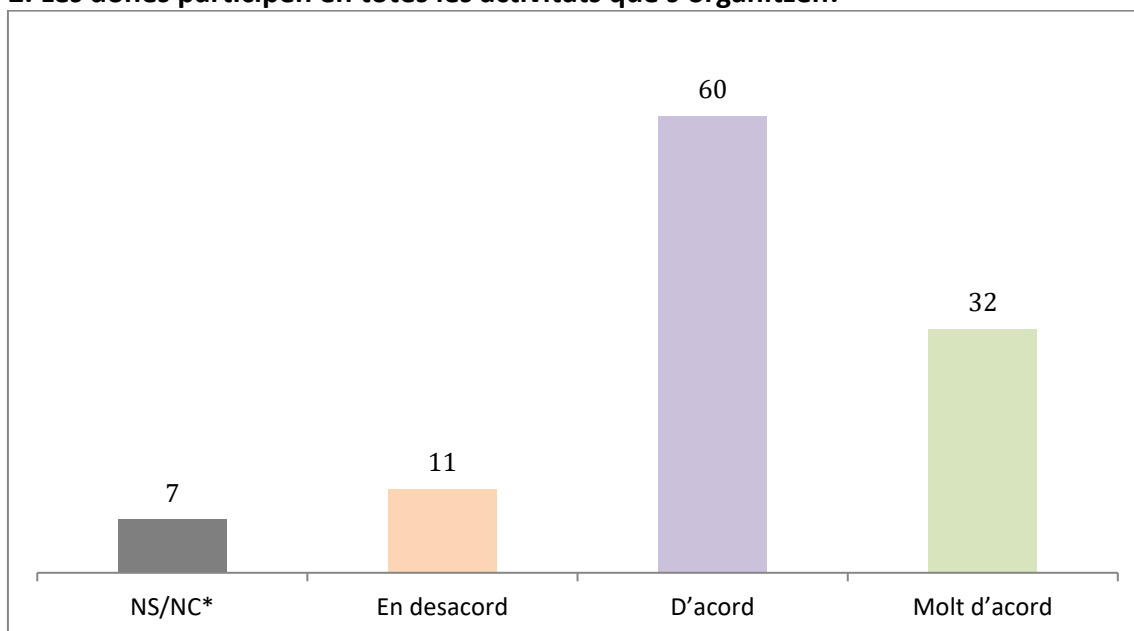

10.8. Annex 'Gràfics de l'enquesta a les persones participants als PPDC'

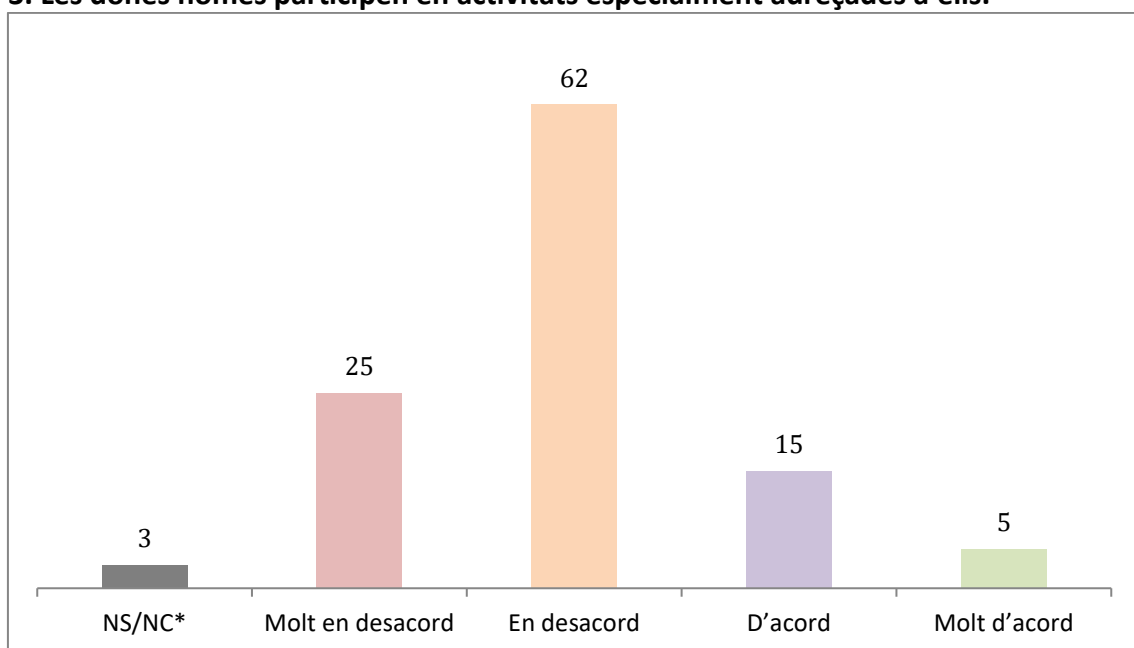
1. Hi ha més dones que homes participant a les activitats.

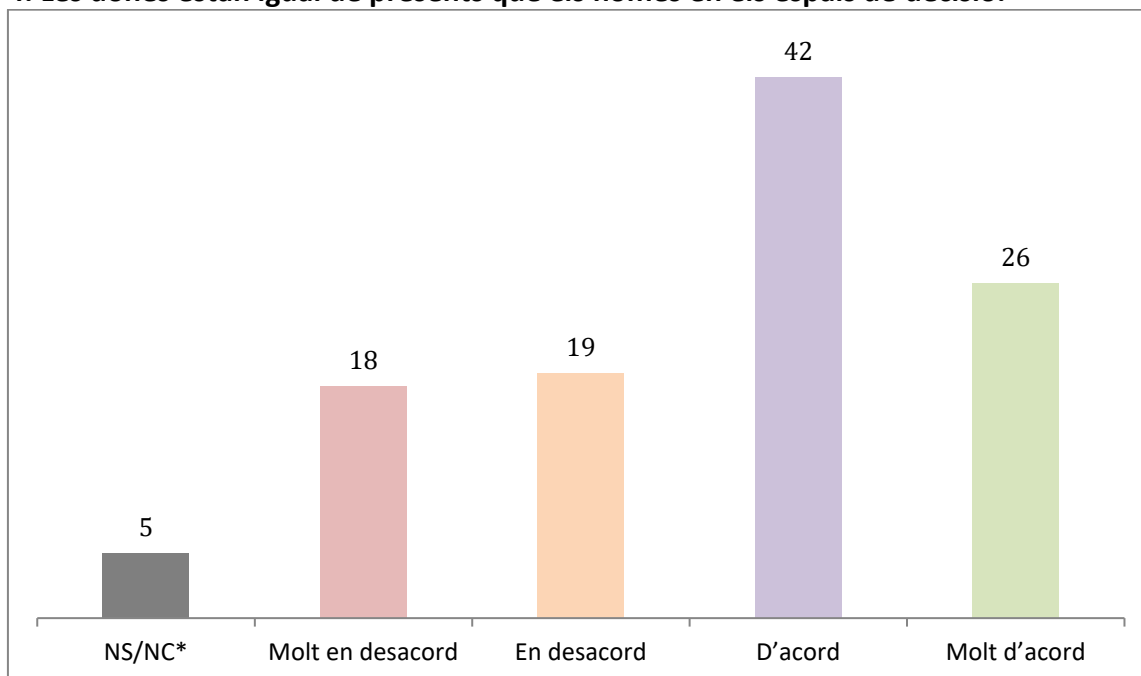
2. Les dones participen en totes les activitats que s'organitzen.

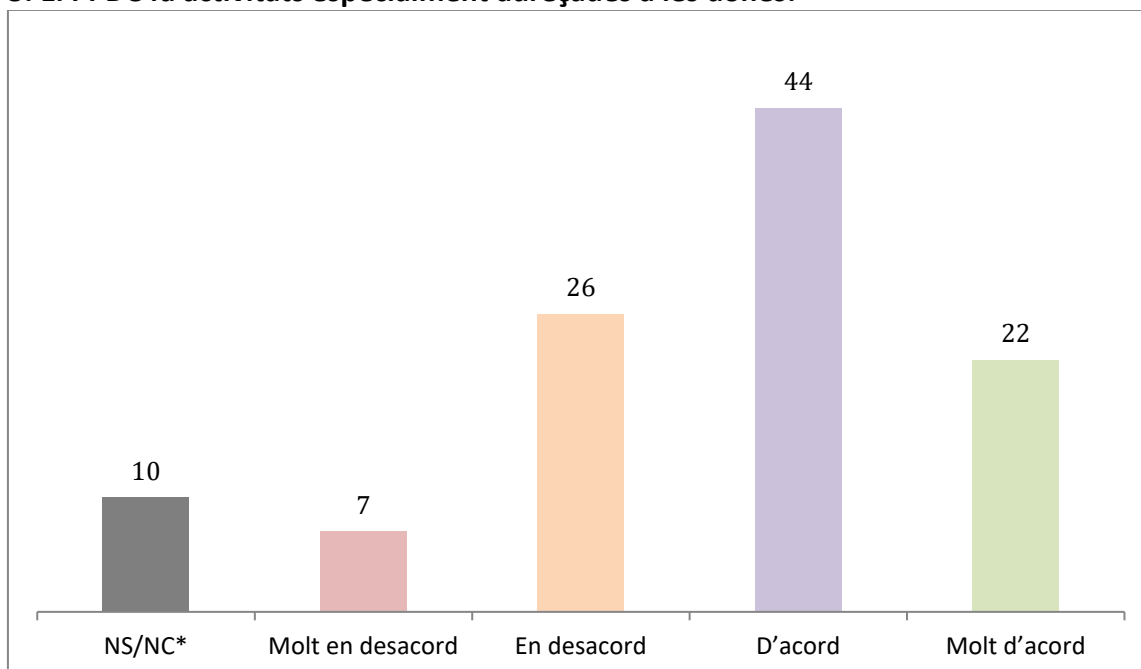
3. Les dones només participen en activitats especialment adreçades a ells.

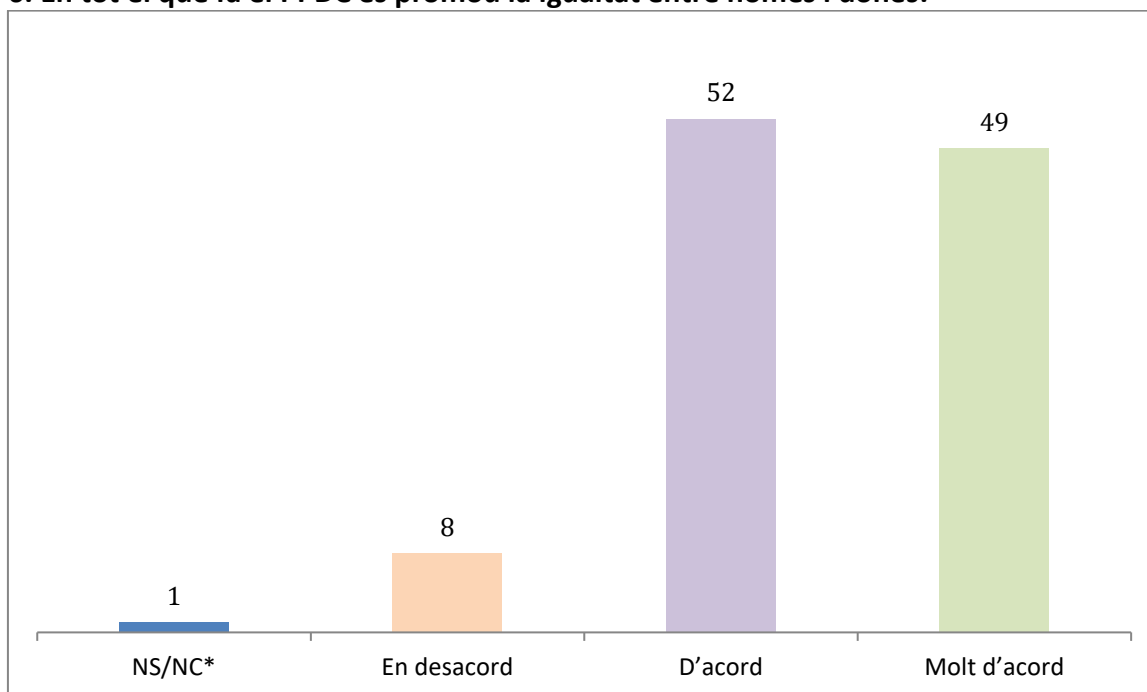
4. Les dones estan igual de presents que els homes en els espais de decisió.

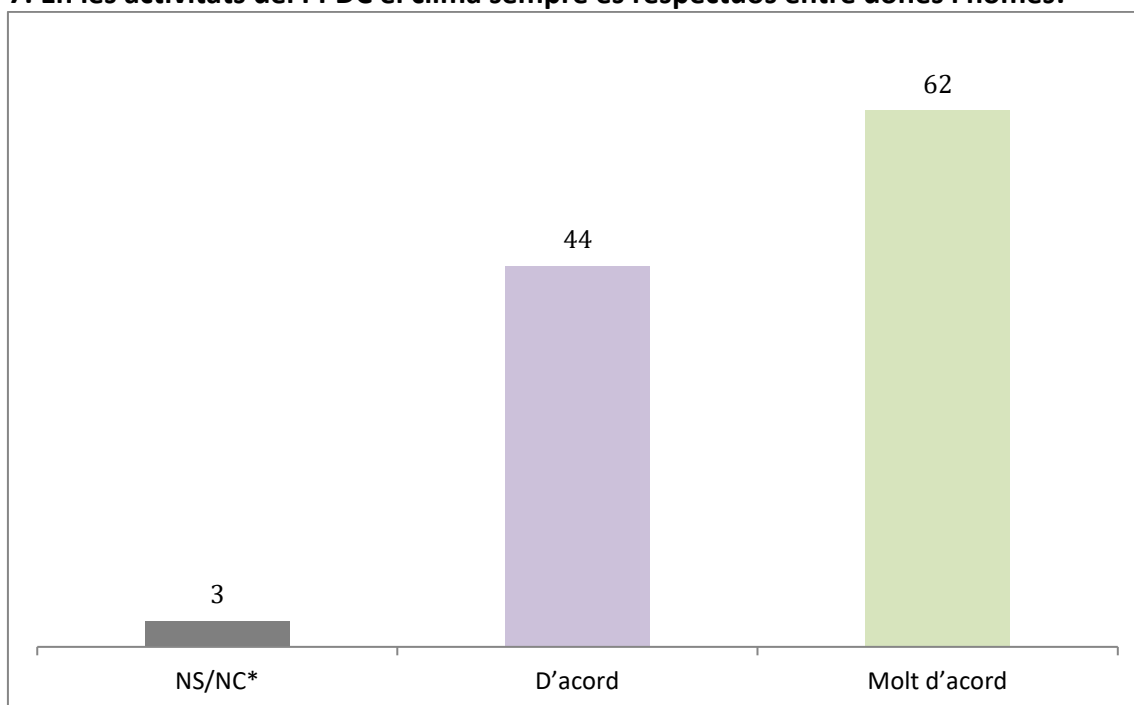
5. El PPDC fa activitats especialment adreçades a les dones.

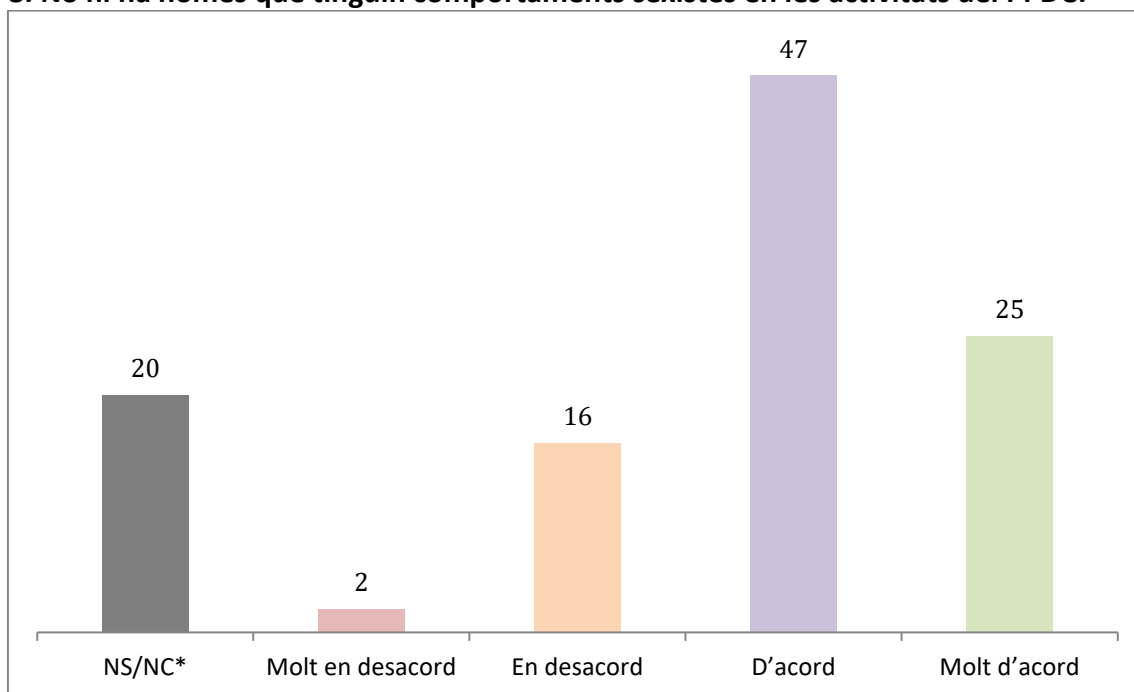
6. En tot el que fa el PPDC es promou la igualtat entre homes i dones.

7. En les activitats del PPDC el clima sempre és respectuós entre dones i homes.

8. No hi ha homes que tinguin comportaments sexistes en les activitats del PPDC.

9. Les activitats del PPDC tenen en compte que les dones tenen major responsabilitats de cura cap a fills i filles i persones dependents.

